

הארונות שהיו עם ישראל במדבר

ניתוח מחודש לפרק ו' של הברייתא דמלאכת המשכן

הקדמה

הברייתא דמלאכת המשכן (להלן : דמלה"מ) היא חיבור בן י"ד פרקים העוסק במשכן ובכליו, בחנייתו ובמסעו עם עם ישראל בתקופת נדודיו במדבר. למרות שיצאו לאור כבר מספר מהדורות שלה, לא מוצה עדיין חקר נוסחאותיה ועריכתה עד תום¹. במאמר זה אבקש להוסיף נדבך חשוב למחקר זה באמצעות חקירת שלבי עריכתו המיוחדת של פרק ו' של הברייתא אשר שתי מחלוקות תנאיות נידונות בו.

הבסיס הרעיוני של שתי המחלוקות חד הוא, וכפי שנראה, הוא נוגע לשאלה האם ספר התורה שכתב משה צריך היה להימצא בארון הברית או מחוץ לו, ובעצם - מה מידת מעורבותה של התורה בחיים, האם גם במלחמה יש לה מקום ותפקיד או שעליה להיות מרוממת מהחיים על צדדיהם השליליים, ונתונה בקדש בלבד.

המחלוקות הן :

א. מה היו גודלו ותכולתו של ארון הברית ? – מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה.
ב. האם היה לעם ישראל ארון נוסף ? מה היתה תכולתו של כל ארון ומה היה השימוש בו ? – מחלוקת רבי יהודה בן לקיש ורבנן.

המחלוקת השניה מהוה כר לדיון נרחב בראשונים ולמחקר עד ימינו¹. את הסברו של רש"י לשיטת רבי יהודה בן לקיש דחו רמב"ן ואברבנאל (דברי רש"י ואברבנאל יובאו בנספח בסוף המאמר). בטיעוניהם, קיימת תופעה מיוחדת: הם - כראשונים - לא רק חולקים על רש"י אלא דוחים את שיטת התנא רבי יהודה בן לקיש עצמו, כפי שמסביר רש"י, בלי שיציבו חלופה פרשנית לדבריו של התנא.

עיון בכתבי היד, הן של הברייתא דמלה"מ והן של המקבילות, בתלמודים בתוספתא ובספרי, מורה על קיומן של שלוש מסורות נוסח שונות של המחלוקת הראשונה ושתי מסורות נוסח הפוכות של המחלוקת השניה.

ככלל, נזהרים חוקרי התלמוד מתיקוני נוסח המבוססים על השוואות בין מקורות חז"ל, מתוך תפישה שההבדלים בין המקורות משקפים מסורות נפרדות ושונות שאין לערב ביניהן ושתיקונם עלול להיות קלקולם. היות ובפועל לא היו שלושה סוגי ארונות ושלושה שימושים שונים בהם, והיות שנראה להלן שקיימות סתירות פנימיות ושיבושים מהותיים בחלק מהנוסחים במקורות בהם נעסוק, ניתן יהיה לומר שבמקרה שלנו ובניגוד למקובל בד"כ, רק מסורת אחת הינה מקורית בעוד האחרות הן תוצאת שיבושי מסירה או העתקה שיש אכן לתקנם, והשאלה היא - מה הנוסח הנכון וכיצד יש לתקן את ה'מסורות' המשובשות.

1. לסיכום המחקר עד כה, ראה : עיונים ראשונים בברייתא דמלאכת המשכן. נוסח עריכה וההדרה. מ.י. כהנא. בתוך : מלאכת מחשבת. קובץ מאמרים בנושאי עריכה והתפתחות של הספרות התלמודית. בעריכת אהרן עמית, אהרן שמש. רמת-גן : אוניברסיטת בר-אילן, תשע"א.
וכן ראה את מהדורתו של ר. קירשנר לברייתא דמלה"מ : קטעי הגניזה וכתבי היד שיוזכרו במאמר נסקרו בהתאם למובא בספרו.

R. Kirschner, Baraita de-Melechet ha-Mishkan : A Critical Edition with Introduction and Translation, cincinnati, 1992. ספר זה מבוסס על עבודת דוקטורט בשם דומה, אשר נכתבה בברקלי בשנת 1988.

מטרות מאמר זה הן אפוא :

- א. לדון בנוסחי המקורות של שתי הסוגיות הנ"ל של פרק ו' של הברייתא דמלה"מ.
- ב. לעמוד על הסתירות הפנימיות, קשיי ההבנה ושיבושי הנוסח הקיימים בהן בצורתן הנוכחית.
- ג. לבצע ניסיון לשחזר את הנוסח המקורי והנכון שלהן, באופן שיאפשר הבנה יסודית בתוכן.
- ד. להראות שקיים קשר ישיר והמשכי בין המחלוקות.
- ה. לבסוף : להראות שיש לתת לדברי רבי יהודה בן לקיש הסבר חלופי - הפוך להסבר רש"י - הפותר את כל הקשיים בסוגיות.
- ו. להפנות את תשומת הלב לכך שפרק ו' של הברייתא דמלה"מ הינו פרק מיוחד², בשל עריכתו המאוחרת, על בסיס הרובד התנאי הראשוני שלו.

המחלוקת הראשונה : ארון הברית : גודל ותכולה : הלוחות, וספר התורה

כחלק מציווי עשיית ארון הברית, נצטווה משה להניח בו את 'העדות' שעתידיה היה הקב"ה לתת לו³. לא נתבאר בכתוב עצמו מהי "העדות" המדוברת והאם היא כוללת רק את הלוחות השניים שנקראו כד⁴ או גם את שברי הלוחות הראשונים⁵ והאם ספר התורה שכתב משה ושמסכם שנחשב ג"כ לחלק מ'העדות', נכלל בתכולת ארון הברית⁶. שלושה מקורות עיקריים לה למחלוקת זו :

- א. תלמוד בבלי בבא בתרא יד, א-ב.
- ב. תלמוד ירושלמי שקלים ו, ב, ו-סוטה ח, א.
- ג. הברייתא דמלה"מ פרק ו'.
- א. בבלי בבא בתרא יד, א-ב.

2. במאמרי 'כבר ומקשה - הילכו שניהם יחדו', מעלין בקדש מב, הראיתי שפרק ט' של הברייתא דמלה"מ נלמד במקורו בבתי מדרש של ר' עקיבא ור' ישמעאל ונערך כבר באופן מושלם בידי תלמידיהם, וכאמור - בניגוד לפרק ו', שהדיון בו נמשך גם בירושלמי ובהתאם נערך מחדש בתקופה מאוחרת יותר, כנראה לאחר עריכת התלמוד הבבלי.
3. שמות כ"ה, טז.
4. שמות ל"ד, כט.

5. שמות ל"א, יח. כאמור, לא נתבאר בכתוב אם גם לאחר שבריתם נחשבים הלוחות הראשונים כ"עדות". המהר"ל ב"גור אריה" סובר שפקע מהם שם זה, אך קשה לשיטתו, שהרי רבנן במחלוקת עם רבי יהודה בן לקיש, וכן רבי יהודה במחלוקת עם רבי מאיר, סבורים שארון הברית שימש לאחסון כל הלוחות, וא"כ מוכח שהם המשיכו להיחשב "עדות", ולא שמענו על מחלוקת בעניין זה. אף לרבי יהודה בן לקיש, לשיטת הרמב"ן, וכפי שיוצג במאמר זה, כל הלוחות היו בארון הברית כ"עדות". נראה לענ"ד שעצם מציאותם עדות היא לנתינתם בהר סיני.

6. בסיום הציווי על עשיית ארון הברית כתוב: "וַיִּנְתֵּן אֶל הָאָרֶן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתָּן אֱלֹהִים", אח"כ נצטווה משה על עשיית הכפורת עם הכרובים: "וַיַּעֲשֵׂתָ כְּפָרֶת...". ולבסוף שוב ציווי, הנוגע להנחת הכפרת על הארון והיעדות הברית: "וַיִּנְתֵּן אֶת הַכְּפָרֶת עַל הָאָרֶן מִלְּמַעְלָה וְאֶל הָאָרֶן תִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתָּן אֱלֹהִים. (שמות כ"ה, יז-כא).".

בתלמוד הירושלמי, מוסברת מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה באשר לתכולת ארון הברית, כמחלוקת בהסבר פסוקים אלו :

"אמר ר' תנחומא : איתקשיית קומי ר' פינחס. אתיא כר' יודה ולא אתיא כר' מאיר. מה טעמא דר' יהודה ? 'לקוח את ספר התורה הזה ושממתם אותו מצד ארון ברית ה'". על דעתיה דר' יודה איכך היה ספר תורה נתון ? כמין גלוסקוס עשו לו מבחוץ והיה ספר תורה נתון בתוכו. מה טעמא דר' מאיר ? 'ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך'. על דעתיה דר' מאיר אין מוקדם ומאוחר בתורה. אלא ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך' ואחר כך 'ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה'. (ראה ירושלמי שקלים ו, ב, ו-סוטה ח, א, ראה את נוסח כתב יד לייזן הנראה משובש ובלתי מובן בשני המקומות. הנוסח כאן תוקן אפוא על פי נוסח כתב יד רומי לסוטה (=) (וטיקן 133)).

מוכח אפוא ששני התנאים מתייחסים לספר התורה שכתב משה כחלק מהעדות - על פי פסוק כא, ומחלוקתם נוגעת רק בשאלה האם הוא נכלל בתכולת ארון הברית.

"ארוֹן שעשה משה במדבר, ארכו שתי אמות ומחצה ורחבו אמה ומחצה וגבהו אמה ומחצה...⁷.

ר' מאיר אומר: באמה בת ששה טפחים. הרי כאן חמשה עשר טפחים (=אורך הארון). צא מהם שנים עשר טפחים לרוחבם של הלוחות, וטפחיים – מקום שספר התורה מונח⁸, וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן – לעוביו של הארון. ורחבו של הארון תשעה טפחים. צא מהם ששה טפחים לאורכם של הלוחות, ומקום הנחת ספר התורה טפחיים, כדי שלא יהא נכנס ויוצא בדוחק⁹, וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לעוביו של הארון (=עובי הדופן).

ר' יהודה אומר: באמה בת חמשה טפחים. הרי כאן שנים עשר טפחים ומחצה (=אורך הארון). וארבעה לוחות היו מונחים בו, שנים שלמים ושנים שבורים. והלוחות, ארכו של כל אחד ואחד ששה טפחים ורחבו ששה ועוביו שלשה.

צא מהם שנים עשר טפחים לרוחבם של הלוחות, ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעוביו של הארון. ורחבו של הארון שבעה טפחים ומחצה. צא מהם ששה טפחים לאורכם של הלוחות. וטפח אחד מקום הנחת העמודים, ועליו מפורש בקבלה (=בכתובים): "אפריזן עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמדיו עשה כסף"¹⁰, ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעוביו של הארון.

7. על פי שמות כ"ה, י.

8. לא נתבאר אם ספר התורה הונח מימין או משמאל ללוחות לגבי הנכנס לקה"ק.
9. מכל צד של ספר התורה והלוחות השאירו טפח, כדי שניתן יהיה להכניס יד - שגודלה טפח - מכל צד של הספר, לאחוז בו ולהוציאו לפי הצורך - לבירור נוסח התורה המקורי או לבדיקה. ברור שהרווח המצוי לכל אורך הארון מאפשר להוציא גם את הלוחות מהארון, אך בפועל, את הלוחות לא הוציאו מהארון (כנראה בשל היותם רוחניים ביותר, בשל כובדם, ומפני שלא היה שום צורך בכך כי ניתן היה לקרוא את הכתוב בהם גם בהיותם בארון), אלא אם רצו - קראו בהם בעודם בארון (וזו הסיבה שהונחו כשרוחבם לאורכו ואורכם לרוחבו - כדף בספר, וראה להלן שכך גם במסורת הברייתא דמלה"מ. למעשה נראה שאפילו מהירושלמי ניתן להסיק שכך הונחו הלוחות, כי הנחתם כשעובי הלוחות הקרוי שם רוחב הלוחות לאורך הארון בדווקא, אין בה שום תועלת וזה שיבוש ברור וצריך להיות כבבלי), לכן הרווח נועד בעיקר להוצאה נוחה של ספר התורה. בכל זאת חשוב היה להשאיר את הרווח גם מצדי הלוחות לשם הנחתם בארון, כי אי אפשר להניחם צמוד לדפנות.

אין בדברי רבי מאיר התייחסות נפרדת ללוחות השלמים והשבורים כמצויים בארון, בניגוד לרבי יהודה, ורק האמוראים דנו בכך בהמשך הסוגיה (שאינה מצוטטת כאן) ופשוט היה להם שגם הוא סובר שכל הלוחות היו בארון, וכמובא בפירוש בסוגיה המקבילה בירושלמי ובברייתא דמלה"מ. על הסיבה לכך ראה להלן בדיון במאמר. (ממילא אין מקום כלל לסברא שהועלתה אצל פרשני הגמרא, לפיה לשיטת ר' מאיר רק הלוחות השלמים וספר התורה היו בארון הברית ואילו הלוחות השבורים היו בארון עץ, כשיטת רבי יהודה בן לקיש במחלוקת השניה לפי שיטת רש"י, כי אילו סבר ר' מאיר שהלוחות השבורים היו בארון נפרד, ראוי היה שיאמר זאת כי לא סביר שלא שמרו את הלוחות השבורים שנוצרו על ידי הקב"ה, ומן הסתם באפשרות כזו היו גם האמוראים דנים).

10. שיר השירים ג', ט. אף שלא נאמר שהיה עמוד מכל צד של הלוחות (כבתרשים) הדבר הכרחי כי הרווח מכל צד להנחת העמודים שימש תחילה להכנסת הידיים האוחזות בעת הנחתם בארון. כמו כן לא נתבאר תפקידם וצורתם. ברם לפי מדרש רבה לשיר השירים, א,יא, על הכתוב 'תורי זהב נעשה לך', שם מובאים דברי ר' ברכיה: 'עם נקדות הכסף - אלו שני העמודים העומדים לפניו, שהיו של כסף כמין אצטווין', נראה כמו בסוגיית הבבלי, היינו שעשו מדף או איצטבה צמודה לארון להניח עליו/ה את ספר התורה, עד שהובא הארגז מהפלישתים, והעמודים שימשו להעמדת המדף. ולדעת ר' יהודה שמרו את העמודים בארון בעת המסעות (אולי כדי להוסיף תמיכה לכפרת). וצ"ע מדוע המדף עצמו לא נשמר בארון. בכל אופן נראה לפי זה שהן המדף והן העמודים לא נעשו עם המשכן (והארון) אלא רק לאחר שמשה סיים את כתיבת ספר התורה בשנת הארבעים.

אבל ספר התורה לא היה נתון אלא **מן הצד (=מבחוץ)**, שנאמר: "ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'"¹¹, וכן בפלשתים הוא אומר: "ואת כל כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו"¹².

הארון ותכולתו לשיטת רבי מאיר, בבלי ב"ב יד

הארון ותכולתו לשיטת ר' יהודה, בבלי ב"ב יד

11. דברים ל"א, כו.

12. שמואל א' ו', ח.

ב. ירושלמי שקלים ו,ב, ו-סוטה ח,א.

המחלוקת מופיעה בשני נוסחים דומים מאד בתלמוד הירושלמי, במסכתות שקלים וסוטה. להלן יובאו שני הנוסחים על פי כתב יד ליידין וקטעי הגניזה (עפ"י הוצאת האקדמיה ללשון העברית). מימין ממסכת שקלים ו,ב ומשמאל ממסכת סוטה ח,א. הקורא יראה שהנוסח בשני המקורות כמעט זהה (בהתעלם מתיקונים מאוחרים שנעשו במסכת שקלים) :

<p>אמר ר' יוחנן. באמה שלששה טפחים היה הארון עשוי. מאן תנא. אמה שלששה טפח. ר' מאיר</p> <p>היא. דתנן. "ר' מאיר אוי. כל האמות היו בבנינות".</p> <p>על דעת דר' מאיר דאמי. באמה שלששה טפחים היה הארון עשוי. ארכו שלארון חמשה עשר. דכתי "אמתים וחצי ארכו". אמה אשתה ואמה אשתה ופלגות אמתא תלתא.</p> <p>וארבעה לוחות היו בו. שנים שבורים ושנים שלימים. דכתי "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכו(ו) [ן] ששה טפחים ורחבן שלשה.</p> <p>תן רחבן שללוחות לאורכו שלארון נשתיירו שם שלשה טפחים. תנם לאיסטווה.</p> <p>ורחבו שלארון תשעה טפחים דכתי "אמה וחצי רחבו". אמתא אשתא ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו. שנים שבורים ושנים שלימין. דכתי "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים. ותן ארכן שללוחות לרחבו שלארון. נשתייר שם שלשה טפחים.</p> <p>חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט. ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחיים.</p> <p>ר' שמעון בן לקיש אמי. באמה שלחמשה טפחים היה הארון עשוי. מאן תנא. אמה שלחמשה טפחים.</p> <p>ר' יהודה. דתנינן תמן. "ר' יודה אוי. אמת הבניין ששה טפחים ושלכלים חמשה". והן ארון כלי הוא. על דעתיה דר' יודה דאמר.</p>	<p>אמר ר' יוחנן. באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי. מאן תנא. באמה של ששה טפחים. ר' מאיר</p> <p>[היא, דתנן. "ר' מאיר אומר. כל האמות הוא !בבנינות" !</p> <p>"ר' יהודה אומר. אמת הבנין ששה. של כלים חמשה"].</p> <p>על דעת דר' מאיר דו אמי. באמה שלששה טפחים היה הארון עשוי. אורכו שלארון חמשה עשר טפח. דכתי "אמתים וחצי ארכו". אמתא אשתא ואמתא אשתא ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימים ושנים שבורים. דכתי "אשר שברת ושמתם בארון".</p> <p>הלוחות היו כל אחד ואחד ארכו ששה טפחים ורחבו ש(לש)[ש]ה.</p> <p>ותן אורכן של לוחות (לרוחבו) [לאורכו] שלארון נשתייר שם שלשה טפחים.</p> <p>(תנם לאיסטווה) [תן מהם חצי טפח לכל כותל נשתייר שני טפחים לס"ת]</p> <p>רחבו שלארון תשעה טפח. דכתי "אמה וחצי רחבו". אמתא אשתא ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימים ושנים שבורים. דכתי "אשר שברת ושמתם בארון".</p> <p>הלוחות היו כל אחת ואחת ארכן ששה טפח ורוחבן (שלשה) [ששה]. תן ארכן שללוחות לרחבו שלארון נשתייר שם שלשה טפח</p> <p>חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט. ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחיים.</p> <p>ר' שמעון בן לקיש אמי. באמה שלחמשה טפחים היה הארון עשוי. מאן תנא. אמה שלחמשה טפחים.</p> <p>ר' יהודה. דתנינן תמן. "ר' יהודה אוי. אמת הבניין ששה טפחים ושלכלים חמשה". והן ארון כלי הוא. על דעתיה דר' יודה דו אמר.</p>
---	---

<p>שלחמשה טפחים היה הארון עשוי. ארכו שלארון שנים עשר טפחים ומחצה. דכת' "אמתים וחצי ארכו". אמתא חמשה ואמתא חמשה ופלגות אמתא תרין ופלג. וארבעה לוחות היו בו.</p> <p>שנים שלימין ושנים שבורין. דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה. תן רחבן שללוחות לאורכו שלארון. נשתייר שם חצי טפח. אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן. ורחבו שלארון שבעה טפח' ומחצה. דכת' "אמה וחצי רחבו". אמתא חמשה טפחים ופלגות אמה תרין ופלג. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימין ושנים שבורין. דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה. תן ארכן שללוחות לרחבו שלארון. נשתייר שם טפח ומחצה. אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן. וחצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט.</p>	<p>באמה שלחמשה טפחים היה ארכו של ארון עשוי. שנים עשר טפח ומחצה. דכת' "אמתים וחצי ארכו". אמתא חמשה ואמתא חמשה ופלגות אמתא תרין ופלג. וארבעה לוחות היו בו.</p> <p>שנים שלימים ושנים שבורים. דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היה כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן ש(ל)שה. תן רחבן שללוחות לאורכו שלארון ונשתייר שם חצי טפח. אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן. רחבו של ארון שבעה טפחים ומחצה. דכת' "אמה וחצי רחבו". אמתא חמשה ופלגות אמה תרין ופלג. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימים ושנים שבורים. דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". הלוחות היו כל אחד ואחד ארכו(ו)ן] ששה טפחים ורחבן ש(ל)שה. תן ארכן שללוחות לרחבו שלארון ונשתייר שם טפח ומחצה. אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן. חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט.</p>
---	---

נראה שמקורן של המקבילות בירושלמי בכתב יד אחד עם שינויים ושיבושים קלים בלבד, כאופייני לסוגיות מקבילות רבות בירושלמי.

על פי הירושלמי
שיטת רבי מאיר

על פי הירושלמי
שיטת רבי יהודה

ג. הברייתא דמלה"מ פרק ו'.

מימין נוסח קטע הגניזה 11 ומשמאל מקור השלמותיו בכתב יד אוקספורד 370 הזהה לו כמעט מלה במלה.¹³

<p>ארון שעשה משה במדבר ארכו שתי אמות ומחצה רחבו אמה ומחצה וגבהו אמה ומחצה שני ועשו ארון עצי שטים וגו' ר' (מאיר) אומ' באמה בת ששה טפחים הרי חמשה עשר טפחים צא מהן שתיים עשר טפחים לרחבן של לוחות וטפח מכאן וטפח מכאן מקום הנחת הלוחות וחצי טפח מכאן לעביו של ארון שארבעה לוחות היו בו שנים שלימין ושנים שבורין והלוחות ארכן של כל אחד ואחד ששה טפחים ורחבן ש(ל)שה ועוביין שלשה ורחבן של ארון תשעה טפחים צא מהן ששה טפחים לארכן של לוחות ומקום הנחת ספר תורה שני טפחים וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לעוביו של ארון ר' יהודה אומ' באמה בת חמשה טפחים הרי שנים עשר טפחים ומחצה וארבעה לוחות היו בו שנים שלימין ושנים שבורין והלוחות ארכן של כל אחת ששה טפחי' ורחבן שלשה צא מהן שנים עשר טפחים לרחבן של (ארון) לוחות ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעוביו של ארון ורחבו של ארון שבעה טפחים ומחצה צא מהן ששה טפחי' לארכן של לוחות וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן מקום הנחת הלוחות ואצבע מכאן לעוביו של ארון אבל ספר תורה לא היה נתון אלא מן הצד שני לקוח את התורה הזה וגו' ועליו מפורש בקבלה אפריון עשה לו שלמה וגו'</p>	<p>[ארון שעשה משה] במדבר ארכו שנים אמות ומחצה ורחבו [אמה ומחצה וגבהו] אמה ומחצה שני ועשית ארון וגו' ר' מאיר [אומר באמה בת ששה] טפחים הרי ה"י טפחים צא מהן (ה"י, וצ"ל:) י"ב [טפחים לרחבן של לוחות] וטפח מיכן וטפח מיכן מקום הנחת [הלוחות וחצי טפח מיכן] וחצי טפח מיכן לעביו של ארון [וארבעה לוחות היו בו שנים שלימין ושנים שבורים והלוחות] ארכו של כל אחד ואחד [ששה טפחים ורחבו ששה ועביו] שלשה ורחבו של ארון] ט' טפחים צא מהם ו' טפחים לארכן [של לוחות מקום הנח]ת ספר תורה שני טפחים וחצי [טפח] מיכן וחצי טפח מיכן] לעביו של ארון ר' [יהודה או באמה]ה [בת ה' טפחים הרי י"ב טפחי]ם [ומחצה]ו [ארבעה לוחות ה]יו [בו שנים שלמים ושנים שבורים והלוחות]ארכו שלכל אחד]ד [ואחד ו' טפחים ורחבו ו' ועביו ג' צא מהן י"ב]טפח לרחבן [של לוחות ואצבע מיכן ואצבע מיכן לעביו ש]לארון ורחבו [של ארון ז' טפחים ומחצה צא מהן ששה טפחים] לארכן של [לוחות וחצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן מקום הנחת הלוחות ואצבע מיכן ואצבע מיכן לעביו של ארון]....</p>
---	---

13. על ערכם הבעייתי ועל היחס ביניהם, ראה במאמר הנזכר בהערה 1, בדיונו של מ.י. כהנא.

למרות שבשני המקורות הנ"ל – קטע הגניזה ג1, כתב יד אוקספורד 370, (וכן כפי שנראה גם בקטע הגניזה ג2), וכן בכתב יד אוקספורד 151, וכתב יד מינכן, היינו - כל כתבי היד הקדומים של הברייתא, לא נזכרו עמודי הכסף כלל, בכל זאת בכל המקורות בהם מופיע סוף הקטע, נזכר הפסוק העוסק בעמודי הכסף, ונדון בכך להלן !

ההבדלים בין התלמודים והקשיים בירושלמי

הירושלמי	הבבלי
מצוינים רק אורך ועובי (הקרוי רוחב) הלוחות. הרוחב (הקרוי העובי) נעדר. נראה שמדובר בהשמטה.	מצוינים אורך רוחב ועובי הלוחות
הלוחות הונחו כשאורכם לרוחב הארון, אבל רוחבם בגובהו ועוביים לאורכו. הכותב המקורי של הסוגיה ידע שיש להניח את רוחב הלוחות לאורך הארון ולא את אורכם לאורכו אך בגלל ההשמטה - הנחת רוחב הלוחות לאורך הארון הפכה להנחת עובי הלוחות לאורך הארון, וזה שיבוש ברור - כי :	הלוחות הונחו כשאורכם לרוחב הארון, רוחבם לאורכו ועוביים בגובהו, היות והאורך זהה במידתו לרוחב ברור שיש לכיוון ההנחה משמעות מעשית :
אופן ההנחה אינו מאפשר לקרוא את הכתוב בלוחות ולמעשה כיוון ההנחה הופך לחסר	הלוחות הונחו כך שאפשר לקרוא את הכתוב בהם בעודם בארון (רוחב לאורך ואורך לרוחב , כדף בספר !).

<p>משמעות. תיקון ההשמטה הנ"ל מתקן גם פרט זה. (כמו"כ מייתר את דיוני בעלי התוספות על אופן הנחת הלוחות, מנחות צט, א ד"ה מלמד)</p>	<p>מזה הסיק רש"י שהשלמים הונחו על השבורים ! מזה יש להסיק שאין להוציאם מהארון לעולם !</p>
<p>אין התייחסות להוצאת ספר התורה, בלתי סביר.</p>	<p>רק ספר התורה מיועד להוצאה מהארון (לר' מאיר)</p>
<p>הושארו חצאי טפח מכל צד באורך הארון לשילוט' בשעה שניתן היה להוציא את הלוחות גם בלי רווחים אלו כי יש עוד מקום רב בארון כשמוציאים תחילה את העמודים וספר התורה וגם להוצאת ספר התורה יש די רווח בלעדיהם. אך הדבר בלתי סביר ונראה כהשלמה משנית לחסר התייחסות לעובי הכתלים. גם לפי הנוסח בברייתא דמלה"מ בו לא נשמט עובי הכתלים, הנחת הלוחות אינה אפשרית כי אין רווח משני צידי הלוחות באורך הארון כדי לאוחזם אלא רק באלכסון. והיינו הך בירושלמי.</p>	<p>להוצאת ספר התורה הושאר רווח של טפח מכל צד שלו באורך הארון, שהוא בדיוק גודלה של יד. ברווח זה גם הונחו הלוחות בארון, אך אין בו עוד צורך להוצאתם. לשיטת ר' יהודה, לא היה צורך ברווח להוצאת ספר התורה אלא רק בחצי טפח להנחת הלוחות ובו הונחו העמודים. יש צורך ברווח משני צידי הלוחות בשוה כדי להניחם או להוציאם ואי אפשר להניח לוחות כבדים צמוד לדופן.</p>
<p>העמודים עמדו בארון - לשיטת רבי מאיר, נאמר בתור פתרון דחוק לעודף מקום וללא כל אסמכתא. חלל פנוי רב ואפשרות תזוזה מרובה. בלתי סביר.</p>	<p>העמודים עמדו בארון - לשיטת רבי יהודה כל החלל תפוס כי אין ספר תורה בארון !</p>
<p>עובי הדפנות אינו חלק ממידות הארון ואינו נזכר, לשיטת רבי מאיר. לא ניתן להניח כך את הכפורת על הארון כי היא תיפול לתוכו שכן שטחה הינו כשטח החלל. בלתי סביר.</p>	<p>עובי הדפנות הינו חלק ממידות הארון פירש"י: "צא מהם טפח - לעובי הכתלים, שהרי מבחוץ נמדד אמת' וחצי ארכו". רש"י אינו מסביר מניין למדים זאת, כי הדבר פשוט (בגלל גודל הכפורת).</p>
<p>ניצול לא יעיל ולא מלא של שטח הארון לשיטת רבי מאיר. ניתן היה להכניס את אותה התכולה גם בארון יותר קטן (ראה בתרשים). בלתי סביר.</p>	<p>ניצול מלא של שטח הארון</p>

ניתן אפוא להוכיח מהסתירות הפנימיות והקשיים בנוסח הירושלמי שנוסח הסוגיה משובש (נראה שתחילה נשטטו כמה משפטים ואז הסוגיה עברה תיקוני נוסח שהוסיפו שיבוש על שיבוש) . ברם ניכר שתיקונו עפ"י השוואתו לנוסח הברייתא בבבלי יכול בנקל לסלק את כל השיבושים ! רק עניין העמודים כשלעצמו נשאר עדיין בלתי ברור.

דיון על ה'עמודים'

כפי שראינו, בקטע הגניזה ג1 של הברייתא דמלה"מ, כמו גם בכתבי היד החשובים האחרים שלה, לא מופיעים כלל ולא נזכרים העמודים כחלק מתכולת הארון. לצערנו, המשך הפרק בכתב היד ג1 אבד (ואינו מאפשר בדיקת תוכן נוספת), אולם קטע גניזה אחר ואף קדום וחשוב יותר יכול להשלים את החסר בקטע גניזה זה. זהו קטע הגניזה ג2 בו דן ל. גינזבורג ושמובא ב'גנזי שכטר'.¹⁴ קטע קטוע זה מפרק ו', מתחיל בסוף סוגיית תכולת הארון, ועיקרו הוא המשך פרק ו' בו נדון להלן, לגבי מספר הארונות ושימושם. למעשה, רק שלשה משפטים מסוף הסוגיה נותרו בתחילת הקטע. משפטים אלה זהים גם להמשך וסיום הסוגיה בכתב היד אוקספורד 370 דלעיל, כך שניתן לדון בהם כמקור זהה.

עלינו לשים גם לב שאזכור עמודי הארון ומקומם בסוגיית הבבלי שייך גם כן לשיטת ר' יהודה (בסוף הסוגיה), הסובר שהם היו בתוך הארון בניגוד לספר התורה, אך מעבר לעצם אזכורם כחלק מתכולת הארון, מצוטט המקור בכתוב ממנו למדים על קיומם בהקשר לארון, כך שגם אם אזכור העמודים עצמם נשמט מהסוגיה, די באזכור הפסוק המהווה את המקור לקיומם בסיום הסוגיה, כדי להוכיח, שבמקורה - הסוגיה הכילה אזכור שלהם כולל מיקומם ולשיטת ר' יהודה דווקא. כאמור, נוסח דומה של סיום הסוגיה כולל שיבושיה, קיים גם בכל כתבי היד האחרים, כך שנראה ששיבושי הנוסח התרחשו כבר בתקופה קדומה, (אולי כאשר הסוגיה עוד הועברה בעל פה ? בנוסח אב שהשתבש ?), מה שגרם לבלבול במשפטים דומים החוזרים על עצמם בשינויים קטנים כפי שנראה להלן.

כך מובא בקטע זה של כתב היד ג2 :

...מן הצד שני לקוח את ספר התורה וגוי ועליו מפורש בקבלה אפריון עשה לו המלך שלמה וגוי וכן הוא אומר בפלשתים ואת טחורי הזהב אשר השבותם וגוי.

ברור שעלינו לבחון את הקטע ולהשוותו לנוסח הברייתא בתלמוד הבבלי. עלינו לברר מה עושה המשפט המדבר ב'אפריון' באמצע הקטע המדבר על ספר התורה המצוי מחוץ לארון הברית (מסומן באדום לעומת כחול) ? השוואה לבבלי מורה שמשפט זה מתייחס להמשך הציטוט הנוגע לעמודי האפריון, וסיומו הוא שאר הקטע שצוטט לעיל, כך :

ר' יהודה אומר : באמה בת חמשה טפחים. הרי כאן שנים עשר טפחים ומחצה (אורך הארון). וארבעה לוחות (בלבד) היו מונחים בו, שנים שלמים ושנים שבורים (כדי להדגיש, שלא היה בארון מקום לספר התורה). והלוחות, ארכו של כל אחד ואחד ששה טפחים ורחבו ששה ועוביו שלשה.

צא מהם שנים עשר טפחים לרוחבם של הלוחות, ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעוביו של הארון. ורחבו של הארון שבעה טפחים ומחצה. צא מהם ששה טפחים לאורכם של הלוחות.

14. גנזי שכטר, ניו יורק תרפ"ח, א, עמ' 374-383. ראה היחס לכתב יד זה גם בדיונו של מ.י. כהנא במאמרו הנזכר בהערה 1 בדיונו. למרות דבריו שם על יתרונותיו של כתב יד זה באשר הוא מייצג נוסח נקי כמעט לחלוטין מעיבודים, גם הוא מודה שכתב יד זה אינו נקי משיבושים הנובעים מהשמטות ושיבושי מעתיקים, כבמקרה שלנו.

וטפח אחד מקום הנחת העמודים, ועליו מפורש בקבלה (בכתובים): "אפריון (כינוי לארון הברית) עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמדיו עשה כסף"¹⁵, ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעוביו של הארון.

אבל ספר התורה לא היה נתון אלא **מן הצד**, שנאמר: "לקוח את ספר התורה הזה ושמרתם אותו מצד ארון ברית ה' "¹⁶, וכן בפלשתים הוא אומר: "ואת כל כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו"¹⁷.

אין לעני"ד בסיס לטענתו של ל. גינזבורג (ז"ל), שהמשפט העוסק באפריון עוסק בספר התורה (עיי"ש בדבריו לעניין 'רפידתו - סמיכתו'), הן מפני שהקשר בין העמודים והאפריון - שהוא בלי ספק כינוי לארון - מפורש בפסוק, והן מפני שאין זכר בפסוק לא ברמז ולא במשל לספר התורה (ראה טענותיו המפולפלות אך הבלתי הגיוניות במאמרו שם). אם כן גם מכתב יד זה כמו הדומים לו, ברור שלשיטת ר' יהודה - העמודים הם חלק מתכולת הארון - גם לפי הברייתא דמלה"מ. נקל לתקן שיבוש זה, כי ברור שמשחלה השמטת העמודים מחישוב תכולת הארון לרוחבו, נותר הפסוק העוסק בהם מיותרם ולכן הוא הוזז אל בין פסוקי ההוכחה הנוגעים להימצאות ספר התורה מחוץ לארון הברית.

קל גם לתקן את שאר שיבושי הירושלמי, המתרכזים בסיומי הקטעים של שיטות התנאים. הנוסח הנכון הוא אם כן נוסח הברייתא בבבלי ואם נרצה לתקן את נוסח הסוגיה בירושלמי בסגנונו שלו, יהיה הנוסח המוצע (מימין) כפי שנראה תוך השוואה לנוסח שלפנינו בכתב יד ליידין (של מסכת סוטה כדלעיל, משמאל) כך :

<p>אמר ר' יוחנן. באמה שלשה טפחים היה הארון עשוי. מאן תנא. אמה שלשה טפחי'. ר' מאיר היא, דתנן, "ר' מאיר או'. כל האמות היו בבינוניות". על דעת דר' מאיר דאמי'. באמה שלשה טפחים היה הארון עשוי. ארכו שלארון חמשה עשר. דכתי' "אמתים וחצי ארכו". אמה אשתה ואמה אשתה ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו. שנים שבורים ושנים שלימים. דכתי' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכו(ו) [ן] ששה טפחים ורחבן (כאן נשמטו שתי מלים) שלשה. תן רחבן שללוחות לאורכו שלארון נשתיירו שם שלשה טפחים. (המשפט המקורי שהיה כאן נשמט כולו ובמקומו נעשה ניסיון תיקון כושל :)</p>	<p>אמר ר' יוחנן. באמה שלשה טפחים היה הארון עשוי. מאן תנא. באמה שלשה טפחים. ר' מאיר היא, דתנן. "ר' מאיר אומר. כל האמות היו בבינוניות". על דעת דר' מאיר דו אמי'. באמה שלשה טפחים היה הארון עשוי. אורכו שלארון חמשה עשר טפח. דכתי' "אמתים וחצי ארכו". אמתא אשיתא ואמתא אשיתא ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימים ושנים שבורים. דכתי' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכו ששה טפחים ורחבו ששה ועוביו שלשה. ותן רחבן של לוחות לאורכו שלארון, נשתיירו שם שלשה טפחים,</p>
---	---

15. שיר השירים ג', ט.

16. דברים ל"א, כו.

17. שמואל א' ו', ח.

<p>חצי טפח לכתלים מיכן וחצי טפח לכתלים מיכן. ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחיים. (שים לב לדמיון הסיימים בשיטת רבי מאיר)</p> <p>ורחבו שלארון תשעה טפחים דכת' "אמה וחצי רחבו". אמתא אישתא ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו. שנים שבורים ושנים שלימין.</p> <p>דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים...</p> <p>ותן ארכן שללוחות לרחבו שלארון. נשתייר שם שלשה טפחים.</p> <p>חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט. ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחיים. (המילה 'לכתלים' נשמטה פעמיים ושובש סיום המשפט)</p> <p>ר' שמעון בן לקיש אמ'. באמה שלחמשה טפחים היה הארון עשוי. מאן תנא. אמה שלחמשה טפחים. ר' יהודה. דתנינן תמן. "ר' יודה או'. אמת הבניין ששה טפחים ושלכלים חמשה". והן ארון כלי הוא. על דעתיה דרבי יודה דאמ'. שלחמשה טפחים היה הארון עשוי. ארכו שלארון שנים עשר טפחים ומחצה. דכת' "אמתים וחצי ארכו". אמתא חמשה ואמתא חמשה ופלגות אמתא תרין ופלג. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימין ושנים שבורין. דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה.</p> <p>תן רחבן שללוחות לאורכו שלארון. נשתייר שם חצי טפח. אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן.</p> <p>ורחבו של ארון שבעה טפחים ומחצה. דכת' "אמה וחצי רחבו". אמתא חמשה טפחים ופלגות אמתא תרין ופלג. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימין ושנים שבורין. דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה.</p>	<p>חצי טפח לכתלים מיכן וחצי טפח לכתלים מיכן. ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחיים. (שים לב לדמיון הסיימים בשיטת רבי מאיר)</p> <p>ורחבו שלארון תשעה טפחים. דכת' "אמה וחצי רחבו". אמתא אישתא ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימין ושנים שבורים.</p> <p>דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכו ששה טפחים ורחבו ששה ועוביו שלשה.</p> <p>ותן ארכן שללוחות לרחבו שלארון, נשתייר שם שלשה טפחים.</p> <p>חצי טפח לכתלים מיכן וחצי טפח לכתלים מיכן, לשילוט במקום שמניחין בו ספר תורה - טפחיים.</p> <p>ר' שמעון בן לקיש אמ'. באמה שלחמשה טפחים היה הארון עשוי. מאן תנא. באמה שלחמשה טפחים. ר' יהודה. דתנינן תמן. "ר' יהודה או'. אמת הבניין ששה טפחים ושלכלים חמשה". והן ארון כלי הוא. על דעתיה דר' יודה דאמר. באמה שלחמשה טפחים היה ארון עשוי. ארכו של ארון שנים עשר טפח ומחצה. דכת' "אמתים וחצי ארכו". אמתא חמשה ואמתא חמשה ופלגות אמתא תרין ופלג. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימין ושנים שבורין. דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכו ששה טפחים ורחבו ששה ועוביו שלשה.</p> <p>תן רחבן שללוחות לאורכו שלארון ונשתייר שם חצי טפח. אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן.</p> <p>ורחבו של ארון שבעה טפחים ומחצה. דכת' "אמה וחצי רחבו". אמתא חמשה טפחים ופלגות אמתא תרין ופלג. וארבעה לוחות היו בו. שנים שלימין ושנים שבורים. דכת' "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכו ששה טפחים ורחבו ששה ועוביו שלשה.</p>
---	---

<p>תן ארכן שללוחות לרחבו שלארון. נשתייר שם טפח ומחצה. אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן.</p> <p>וחצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט. (הסיומות של שיטות ר' מאיר ור' יהודה הוחלפו! שילוט לספר התורה נדרש רק בשיטת ר' מאיר ואיסטווה היו רק בשיטת ר' יהודה)</p>	<p>תן ארכן שללוחות לרחבו שלארון ונשתייר שם טפח ומחצה. אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן.</p> <p>וחצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לאיסטווה (!).</p>
--	---

בהתאם, יש לומר שגם נוסח הברייתא דמלה"מ שובש בכתבי היד השונים בדומה לשיבושים שבירושלמי כולל השמטת העמודים אך לא כולל השמטת הדופן לשיטת ר' מאיר, אך די לנו בכך שהפסוק המלמד עליהם לא נשמט אלא רק שובץ בטעות - במקום הקרוב למקומו הנכון.

לסיכום :

נחלקו התנאים ר' מאיר ור' יהודה באשר לתכולת הארון, האם ספר התורה נכלל בתכולת הארון. לשיטת ר' יהודה בר עילאי, עשו לספר התורה ארון נוסף קטן (תיבה) ושמו אותו במשכן מצד ארון הברית. ארון זה כמו גם עמודי המדף עליו הונח הספר בחניות, נעשו רק בסוף שנת הארבעים. לא נזכר במקורות חז"ל שארון זה הוא ארון העץ שעשה משה לשמירת הלוחות השניים עד שנעשה ארון הברית. רבו השיבושים בתלמוד הירושלמי, ואין זה פשוט לתקן ולסלק שיבושים כאלו. רק עדות כתבי היד של הברייתא דמלה"מ (- למרות השיבושים הניכרים שנפלו גם בהם -) לגבי העמודים שבארון לשיטת ר' יהודה, מוכיחה שאכן נוסח הברייתא בבבלי הוא הנוסח המקורי והנכון של הברייתא דמלה"מ בסוגיה זו, עובדה המאפשרת את תיקון ושחזור נוסח הסוגיה גם בתלמוד הירושלמי על פי הבבלי. אפשר שזה הרקע לתיקוני נוסח הברייתא דמלה"מ בכמה מכתבי היד בהשפעת הבבלי כמו בכתב יד מינכן. נראה אפוא שצדקו מתקני נוסח הברייתא דמלה"מ עפ"י הברייתא בבבלי (ככתב יד מינכן) כי היא ציטוט הברייתא במקורה !

המחלוקת השניה : מספר הארונות, תכולתם ושימושם

לעני"ד, המחלוקת בין רבי יהודה בן לקיש ורבנן, על מספר הארונות, תכולתם ושימושם, אינה מחלוקת נפרדת ונוספת כפי שסבר רש"י, אלא מחלוקת שהינה תולדה והמשך של מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה לגבי תכולת וגודל ארון הברית והיא מבוססת עליה. בהתייחסות לגודל ותכולת ארון הברית, שיטת רבנן זהה לשיטת רבי מאיר ושיטת רבי יהודה בן לקיש זהה לשיטת רבי יהודה בר אילעאי.

המחלוקת השניה מוסיפה אם כן רק את הפן של השימוש בארונות. רק בברייתא דמלה"מ שתי המחלוקות מופיעות זו אחר זו כך שהיחס והקשר ביניהן ניכר (מה שכנראה מעיד על תודעה של העורך בעניין זה), בעוד שבתלמוד הירושלמי המחלוקות נכתבו בנפרד (בבבלי נותר רק 'זכר' למחלוקת השניה).

העובדה שבמחלוקת לגבי תכולת הארון ומידותיו לא נזכרת שיטת רבי יהודה בן לקיש אלא רק השיטות של רבי מאיר ורבי יהודה, מוכיחה לעני"ד טענה זו, שכן אילו היתה זו דעה שלישית במחלוקת כפי שסבר רש"י, ראוי היה להזכירה כחלק מהמחלוקת, כלומר לציין שלש שיטות :

- א. דעת ר' מאיר שהיה ארון אחד בלבד עם כל הלוחות וספר התורה.
- ב. דעת ר' יהודה בר אילעאי שהיו שני ארונות, באחד כל הלוחות ובשני ספר התורה.
- ג. דעת רבי יהודה בן לקיש שהיו שני ארונות, באחד הלוחות השלמים וספר התורה ובשני שברי הלוחות.

פרשנים רבים, ראשונים ואחרונים, עסקו במחלוקת זו, המופיעה בשני נוסחים עיקריים, למעשה הפוכים, במקורות רבים, ועד כה לא הצליחו לישיבה כראוי (ראה הערה 17). רק בירושלמי ובברייתא דמלה"מ מופיעה הסוגיה בשלימות - מבחינה זו שיש בה גם דיון בדעות התנאים, בעוד שבשאר המקורות מופיע רק חלקה הראשון העוסק בהצגת הדעות במחלוקת :

א. בירושלמי שקלים פ"ו ה"א וסוטה פ"ח ה"ג, המחלוקת מובאת בנוסח כמעט מלא. הנוסח גם כמעט זהה בכתבי היד של הירושלמי לבד משינויים קלים, כולל בכתב יד לידן, ווטיקן 133, וכן בקטעי הגניזה. אי לכך, נוסח זה יהווה עבורנו את הבסיס לניתוח דעות בעלי המחלוקת. בנוסח זה, לאחר הצגת דעות התנאים, מובאים פסוקים מהמקרא המהווים לכאורה סיוע או קושי לכל אחד מבעלי המחלוקת, אשר גם עונה/ים על הקושי המוצג לשיטת/ם.

ב. בברייתא דמלה"מ הסוגיה נערכה מחדש. אמנם העורך שמר על חלוקת הפרקים הקדומה של הברייתא ועל כותרות הפרקים והסוגיות כמקודם, אך בנה את הסוגיה שלנו מחדש תוך שילוב של המקורות שהיו לפניו - בקיצור. קיימות מספר גרסאות של המחלוקת בכתבי יד שונים של הברייתא. כאן נעתיק את גרסת כתב היד ג2 מהגניזה, ההפוכה לכאורה לזו שבירושלמי, בניגוד לנוסח כל כתבי היד האחרים של הברייתא, בהם קיים היפוך בתכולת הארונות לעומת השימוש בהם. להלן נראה שהסוגיה בצורתה הנוכחית שובשה באופן שהופך את הבנתה לבלתי אפשרית ורק שחזור הנוסח המקורי יכול להביא להבנה נכונה בסוגיה (וכמוכן - נראה את ההגיון בשחזור זה).

עצם העריכה מחדש בקיצור תוך שינוי סדר הצגת הדברים לעומת מבנה הסוגיה השלם יותר בירושלמי, מעיד לעני"ד על איחורה של העריכה כפי שהיא לפנינו לעומת הסוגיה בירושלמי.

משמעות הדבר היא שהברייתא דמלה"מ עברה שתי עריכות :

- א. עריכה מקורית – כנראה בתקופה התנאית.
- ב. עריכה חוזרת מקצרת – כנראה בתקופה שלאחר חתימת התלמוד הבבלי.

בנוסף, עורך הברייתא המאוחר הציג את דעות בעלי המחלוקת בדומה להצגה שבספרי ובתוספתא (אשר עמדו כנראה לנגד עיניו) ולא כבירושלמי. משמע שלמרות שאת תוכן הסוגיה כפי שהיא בירושלמי הוא הכיר, הוא העדיף לערוך את הסוגיה מחדש בקיצור ותוך שילוב מקורות תנאיים (אחרים) ממקורם, וגם זו תופעה אופיינית לעריכה מאוחרת !

עצם התופעה היחודית של עריכה שניה של הברייתא דמלה"מ אומרת דרשני. יש לשער שהברייתא המקורית אבדה ברובה והעורך החדש נאלץ להשתמש במעט החומר שנותר לפניו במקורות שונים כדי לבנות מחדש את הברייתא. זו גם הסיבה שציטוטי הברייתא בתלמודים ובמדרש ולהיפך - מעטים מאד, ולרובה אין מקבילות של ממש. יתכן מאד שחלקים מהברייתא בסוגיות אחרות הינם מאוחרים בחיבורם לתקופת התלמוד, אך אכמ"ל במסגרת מאמר זה.

א. בתלמוד הירושלמי :

א. הצגת המחלוקת :

רבי יהודה בן לקיש אומר :

שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר (חלוקה על פי התכולה) :

אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו.

זה שהיתה התורה נתונה בתוכו היה מונח באהל מועד (ציון המיקום הרגיל שלו, בלי לציין את השימוש הרגיל, שהרי הפסוק מתייחס למצב המנוגד לשימוש הרגיל !), הדא הוא דכתיב: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר י"ד, מד).

זה שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו, היה נכנס ויוצא עמהן, ופעמים הוא מתרה עמהן (שימוש מורכב !).

(אין פסוק להוכחה או אסמכתא ! לא ברור אם זו השמטה או שכך נכתב במכוון.)

ורבן אמרי :

ארון אחד היה ופעם אחת יצא (הכוונה : יום אחד מתוך היומיים של המלחמה) בימי עלי, ונשבה.

ב. פסוקי סיוע ותשובות

קרייא מסייע להו לרבן :

"אוי לנו מי יצילנו מיד הא-לקים האדירים האלה" (שמואל א' ד', ח),

- מילה דלא חמון מן יומיהון. (אין שאלה לרבי יהודה בן לקיש. משמע שמסכים ושהכתוב אינו קשה לשיטתו)

קרייא מסייע לרבי יהודה בן לקיש :

"ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון הא-לקים" (שמואל א' י"ד, יח).

והלא ארון בקרית יערים היה, מה עבדון ליה רבנן ?

- הגישה אלי הציץ (=בגדי הכהונה עם האורים ותומים להישאל בהם).

קרייא מסייע **לרבי יהודה בן לקיש** :

"הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות" (שמואל ב' י"א, יא).

והלא ארון בציון היה, מה עבדון ליה רבנן ?

סכך שהוא כקירוי, שעדיין לא נבנה בית הבחירה.

ב. בברייתא דמלה"מ

נוסח כתב יד 1g מהגניזה :

א. הצגת המחלוקת :

רבי יהודה בן לקיש אומר :

שני ארונות היו (**חלוקה על פי השימוש, בהתאם לפסוקים, כבספרי**) :

אחד שהיה **עמהם במחנה**

ואחד שהיה **יוצא עמהם במלחמה**,

זה שהיה יוצא עמהם במלחמה (= **נסע לפניהם**) היה בו ספר תורה (**הנוסח החלופי – שברי לוחות**),

שנאמר : "וארון ברית ה' נסע לפניהם" (במדבר י', לג).

וזה שהיה עמהם **במחנה** (= **בקרוב המחנה**), היו בו שברי לוחות (**הנוסח החלופי – ספר תורה**),

שנאמר : "וארון ברית ה' ומשה לא משו **מקרב המחנה**" (במדבר י"ד, מד).

ב. פסוקי סיוע לרבי יהודה בן לקיש, בלי כל אזכור של שיטת רבנן ובלי מענה שלהם.

וכן הוא אומר בשאול : "ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון הא-לקים" (שמואל א' י"ד, יח).

וכן באוריה הוא אומר : "הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות" (שמואל ב' י"א, יא).

הסתיוגות :

אבל ארון הברית לא יצא במלחמה אלא פעם אחת בלבד.

שנאמר : "וישלח העם שלה וישאו משם את ארון ברית ה' צבקות יושב הכרבים" (שמואל א' ד', ד).

לפי הנוסח האחד - הארון עם ספר התורה יצא למלחמות, ואילו לפי השני - דווקא הארון עם שברי הלוחות.

הנוסח בקטע הגניזה 2g של הברייתא דמלה"מ תואם לזה שבספרי ובספרי זוטא בובר, וכן בכתב

יד וינה (וכן נוסח הדפוס) של התוספתא סוטה, ז, יח, ואילו שאר כתבי היד של הברייתא דמלה"מ,

תואמים לירושלמי, ולכתב יד ערפורט של התוספתא סוטה, ז, יח, ואכמ"ל.¹⁸

18. ראה דיון וסיכום השיטות והמקורות בתמצות ובפירוט רב בספרו של מ.י. כהנא 'ספרי במדבר : מהדורה מבוארת' הוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית י-ם, חלק ג, פיסקא פב עמ' 563-564. ושם בהערות. ולבסוף נשאר בצ"ע לגבי הסבר המחלוקת.

דין

א. בירושלמי מצוטט רק הפסוק הנוגע לארון עם ספר התורה ולא כתוב אם יצא למלחמות או לא. לא מובא שום פסוק 'הוכחה' או סיוע לגבי הארון עם שברי הלוחות ולכאורה גם לא ברור מה היה שימוש.

ב. הנוסח בירושלמי לגבי הארון עם שברי הלוחות אינו דומה לזה שבמקורות המקבילים. גם לשונו מיוחדת.

לא כתוב בו כמו בהם :

'זה שהיו שברי לוחות נתונין בתוכו, **היה יוצא עמהם במלחמה**, אלא תיאור מורכב :

'זה שהיו שברי לוחות נתונין בתוכו, **היה נכנס ויוצא עמהן (למה ולאן?)**, **ופעמים הוא מתר[א]ה עמהן (למה?)**.

מדוע נכתב משפט זה באופן מורכב שכזה ? האם **לרוב** לא היה מתראה עמהם - אם כן מדוע, ומתי כן ?

מה הכוונה במלים 'נכנס ויוצא עמהן' ?

ג. בכל המקורות לא נזכר היכן היו הלוחות השלמים. היכן הם היו ומדוע לא נזכר הדבר ?

(במקורות המעטים בהם הלוחות השלמים נזכרו, נראה שמדובר בתיקון והשלמה מאוחרת).

האם בעצם היו שלשה ארונות, ארון הברית עם הלוחות השלמים ועוד שני ארונות **(הברית ?)**, אחד עם שברי הלוחות ואחד עם ספר התורה ? אם אמנם כן מדוע רבי יהודה בן לקיש לא אמר זאת ?

ד. כבר נזכר שבברייתא דמלה"מ הושמט הדיון בין רבי יהודה בן לקיש לרבנן שמופיע בירושלמי, ומובאים רק פסוקי הסיוע לשיטת רבי יהודה בן לקיש. לכאורה שיטת רבנן כולה הושמטה.

ה. במקום שיטת רבנן המופיעה בירושלמי בתחילת הסוגיה, מופיע בסוף הסוגיה בברייתא דמלה"מ משפט הסתייגות לשיטת רבי יהודה בן לקיש, שראוי לדקדק בו :

בירושלמי כתוב :

'ורבנן אמרי : ארון אחד היה **(הוא ארון הברית)** **ופעם אחת** יצא בימי עלי, ונשבה'.

ואילו בברייתא דמלה"מ האמירה אמנם זהה אך בסגנון שונה לגמרי :

'**אבל** ארון הברית לא יצא במלחמה אלא **פעם אחת** בלבד'.

ו. בשני פסוקי הסיוע לא נזכר מה היתה תכולת הארונות או שימושם. כיצד לומדים מהפסוקים את תכולת הארונות הרי אין ולו רמז קל לכך בכתוב, (והראיה - שתי גרסאות הפוכות של הסוגיה יכלו להתקיים זו בצד זו ולא הצליח מי מפרשני מקורות אלו להכריע ביניהן) !!

ז. תחילה כתוב בברייתא : 'וזה שהיה עמהם **במחנה**, היו בו שברי לוחות/ ספר התורה, שנאמר : "וארון ברית ה' ומשה לא משו **מקרב המחנה**" (במדבר י"ד, מד.)', ולכאורה משמע שזה הארון

שבד"כ לא יצא למלחמות. אך אם כן לשם מה בא ההמשך בסיום - '**אבל** ארון הברית **לא יצא במלחמה** אלא פעם אחת בלבד', עם פסוק לראיה, הרי כבר כתב על הארון שלא יצא למלחמות והביא פסוק לראיה עליו, והרי יכול היה לקצר ולומר 'וזה שהיה עמהם במחנה והיו בו שברי הלוחות/ספר התורה, שנאמר... - לא יצא אלא פעם אחת, שנאמר...!!'

ח. לכאורה, עצם ההסתמכות (בברייתא דמלה"מ, אך למעשה גם בירושלמי) על הפסוק : "וארון ברית ה' ומשה לא משו **מקרב המחנה**" (במדבר י"ד, מד), כראיה לכך שהיה ארון שלא יצא למלחמות יש בה סתירה מיניה וביה, שהרי הפסוק אומר שרק למלחמה של המעפילים בכנעני, ארון הברית ומשה לא משו מקרב המחנה - בגלל שכך הזהירם משה, ומזה יש להסיק שבשאר

המאורעות הדומים (=המלחמות) הוא דווקא יצא, אם כן הוא בא ללמד שהארון הנזכר לא יצא למלחמות ולבסוף מוכח ממנו שבד"כ הוא דווקא כן יצא למלחמות, והרי זה בדיוק הפוך ממה שרצה להוכיח – אתמהא !

ט. עד כה דובר על כך שהיו שני ארונות, ולכאורה לפי פסוקי הסיוע, שניהם נקראו 'ארון הברית'. מה אם כן הכוונה במלים 'אבל ארון הברית...' מהן משתמע כאילו היה רק ארון הברית ידוע אחד ?

אם רק אחד משני הארונות נקרא 'ארון הברית' - מי מהארונות הוא 'ארון הברית' המדובר ?

ונראה לעני"ד ש :

א. משפט הסיום בברייתא דמלה"מ משובש. שיבוש קטן אך מאד משמעותי :

המשפט המקורי היה :

'א"ל (= אמרו לו, במקום : **אבל**, כלומר - רבן) : ארון הברית לא יצא במלחמה אלא פעם אחת בלבד'.

לאחר תיקון קל זה המשפט נעשה זהה במשמעותו לזה שבירושלמי ואין עוד קושי בהבנתו !

אם נכונים דברינו, שיטת רבן כלל לא הושמטה אלא קוצרה בלבד והועברה לסוף הדין ! יש לתמוה כיצד לא שמו הפרשנים ליבם לאפשרות קיומו של שיבוש פשוט ומתבקש זה ! אין זה אלא שהם הבינו שרבי יהודה בן לקיש אינו חולק על רבן בעניין זה שארון הברית לא יצא אלא פעם אחת למלחמה בימי עלי ולכן יכולים היו הדברים להיאמר גם לשיטתו - כהסתייגות בתוך דבריו (שהרי אינו עונה על הפסוק המסייע להם בעניין זה ומשמע שמוסכם שבמלחמה זו יצא ארון הברית ולא אחר, שכן פסוק מפורש מוכיח שבארון הברית עם הכפורת והכרובים מדובר, בשמואל א', ד', ד.). אם כן בכל אופן לשיטת רבי יהודה בן לקיש, ברוב הפעמים יצא ארון אחר למלחמה.

ב. ראינו שאי אפשר בשום דרך להסיק מהפסוקים המצוטטים כשלעצמם, לא על תכולת הארונות הנזכרים בהם ולא על מספר הארונות שהיו לעם ישראל או אפילו על שימושם.

ג. אם אכן לא מהפסוקים (המובאים לעניין שימושם) למד רבי יהודה בן לקיש שהיו שני ארונות ואת תכולתם, מניין יכול היה ללמוד זאת ? אין זאת אלא שלמד זאת ממקום אחר ואין שום מקום שכזה חוץ מהמחלוקת הראשונה, הקודמת לה :

ד. במחלוקת הראשונה, הנוגעת לגודל ארון הברית ותכולתו, סובר ר' יהודה בר אילעאי ששני ארונות היו, ארון הברית שהיו בו כל הלוחות וארון עץ שהיה בו ספר התורה, ואילו ר' מאיר סובר שהן הלוחות והן ספר התורה היו בארון הברית. סביר אפוא להניח שר' יהודה בן לקיש סובר כר' יהודה בר אילעאי ומסתמך עליו. גם העובדה ששיטת רבי יהודה בן לקיש אינה מהווה חלק ממחלוקת ר' מאיר ור' יהודה מורה על כך שלא קיימת דעה שלישית מבחינת תכולת הארונות. אם אמנם כן, על עצם קיום שני הארונות ותכולתם אין הוא צריך שום פסוק נוסף לראיה, ומעתה אנו גם יודעים שהארון שהיו בו הלוחות השבורים הכיל גם את הלוחות השלמים לשיטות שני התנאים. הסיבה שבגללה אין הלוחות השלמים נזכרים כחלק מתכולת ארון הברית בדברי רבי יהודה בן לקיש היא מפני שהדבר מוסכם וברור גם לשיטת רבן-רבי מאיר.

ה. זאת ועוד, קיימת תופעה ספרותית מאד מיוחדת, וייחודית לצמד סוגיות אלו :

הדגשת פרט אחד נעשית ע"י התעלמות מפרט אחר שהינו ברור ומובן מאליה :

במחלוקת הראשונה (בנוסח הברייתא בבבלי, לא בנוסח הירושלמי שהוא ניסוח אמוראי שלה !), אין ר' מאיר מתייחס בדבריו לשברי הלוחות או הלוחות השלמים בנפרד, ואילו ר' יהודה מציין במפורש שכולם היו בארון, כשהסיבה לכך היא כנראה מפני שר' מאיר מבקש להדגיש שגם ספר התורה היה בארון ולכן ברור לו שכל הלוחות היו בו, ואילו ר' יהודה מבקש להדגיש שספר התורה לא היה בארון ולכן הוא מדגיש שכל הלוחות היו בארון. זו כנראה גם הסיבה שרבי יהודה בן לקיש מתייחס רק לשברי הלוחות – כדי להדגיש שרק את שברי הלוחות שמו בארון הברית עם הלוחות השלמים בניגוד לספר התורה שהונח בארון נפרד. תופעה זו יחודית כאמור לברייתא של המחלוקת הראשונה בבבלי, וכן בחלק מכתבי היד של הברייתא דמלה"מ, וקיימת בכל המקורות של המחלוקת השניה. האם זהו סימן לכך שאכן הברייתא של המחלוקת הראשונה בבבלי הינה העתק ישיר מתוך הברייתא דמלה"מ המקורית ? אני מאמין שכן.

ו. אילו סבר רבי יהודה בן לקיש שהיו שלשה ארונות כנ"ל, היה עליו :

1. לומר זאת בפירוש. 2. להסביר מה היה מקומו של ארון הברית במסעות ולהביא פסוק לראיה על כך.

3. להנגיד את הפסוק "וארון ברית ה' נסע לפניכם", עם הפסוק "ונסעו הקהתים נשאי המשכן) באמצע המחנות, עם ארון הברית) והקימו את המקדש עד באם", כדי להוכיח שהיה ארון ברית נוסף שנסע לפני המחנות, וגם להסביר מנין לו מהי תכולת ארון זה, בין אם הכיל את שברי הלוחות ובין אם את ספר התורה. -אין לכל זה זכר !

אילו סבר רבי יהודה בן לקיש שהיו רק שני ארונות, וארון הברית הכיל את הלוחות השלמים וספר התורה, וארון נוסף הכיל את שברי הלוחות (כרש"י), וארון נוסף זה יצא לפני המחנות במסעות וכן למלחמות, גם כן היה עליו להנגיד את שני הפסוקים הנ"ל ולהסביר מנין לו מהי תכולתם, וגם לכך אין זכר.

ז. אם נכונים דברינו, ששיטת רבי יהודה בן לקיש לגבי גודל ותכולת ארון הברית, זהה ל- ומבוססת על שיטת ר' יהודה בר אילעאי (היינו שארון הברית עם כל הלוחות היה רק אחד ואילו ספר התורה היה בארון אחר, ארון עץ=תיבת עץ (=גלוסקמא)), הרי כל שנתר לנו הוא רק לברר מי מהארונות לפי תכולתו יצא למלחמות ומתי, ומה הקשר לפסוקים המצוטטים לסיוע או כאסמכתא.

ח. כבר ראינו שגם רבי יהודה בן לקיש מסכים שארון הברית (עם כל הלוחות) לא יצא אלא פעם אחת בימי עלי ונשבה, וממילא יש להסיק מזה שבד"כ הארון שיצא למלחמות הוא הארון עם ספר התורה.

ט. עתה עלינו לברר מה נלמד מפסוקי הסיוע :

מהפסוק "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר י"ד, מד), יש להסיק שארון הברית לא יצא עם המעפילים, אולם כבר ראינו שגם ברוב המלחמות הוא לא יצא, אם כן מה הפסוק מוסיף הרי הדבר ידוע ומוסכם ? נראה שהחידוש בפסוק אינו נוגע כלל לארון הברית שלא יצא בד"כ למלחמות אלא דווקא לארון עם ספר התורה (!). במהלך ארבעים שנות הנדודים במדבר, בד"כ ארון זה היה עם משה רבינו באוהלו הפרטי בקרב המחנה (רק בשנת הארבעים הורה משה לבני לוי לשים אותו מצד ארון הברית במשכן), ולכל מקום אליו הלך משה - ספר התורה הלך עמו, כדון המלך. הפסוק מוסר אפוא שלא רק ארון הברית לא יצא עם המעפילים אלא גם משה וברור (אף בלי שהדבר ייכתב) שגם ארון ספר התורה לא יצא. הנוסח הנכון צריך היה אפוא להיות : **וזה שהיה בו ספר התורה היה יוצא עמהם (בד"כ) למלחמה**, שנאמר "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר י"ד, מד), בד"כ יצא - אבל לא יצא עם המעפילים ! יש לשער שרבי יהודה

בן לקיש סובר שספר התורה יצא למלחמות כדי שיוכלו גם בעת השהיה במחנה המלחמה לקיים שגרת תפילה כולל קריאת התורה וגם כדי לישאל לפניו באורים ותומים לפי הצורך.

ומאידך, יש להסיק, שארון הברית עם כל הלוחות לא יצא עמהם בד"כ למלחמות אלא במסעות בלבד, ואין זה נתון כלל למחלוקת, שנאמר: "וארון ברית ה' נסע לפניו דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה" (במדבר י"ג, לג). וגם בזה יש לחדש חידוש פרשני חשוב¹⁹ :

ארון הברית החל לנסוע לפני נסיעת כל המחנות שסביבו וכל המחנות החלו לנסוע בעקבותיו - סביבו, והוא גם חנה ראשון בחניה וקבע את מקום החניה. ארון הברית לא יצא מקרב המחנה במסעות ולא נסע - מבחינת מיקומו - לפני המחנות, כולל לא במסע הראשון !

אם כן, אין בדברים שום קשר לסתירה לכאורה שהעלו מפרשי המקרא בין פסוק זה לפסוק "ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד באם" ! יתירה מכך, לענ"ד, לפי הברייתא דמלה"מ פרק י"ד, מתבאר סדר המסע באופן שונה מזה שסברו הפרשנים, ולפיו - אין שום סתירה בין הפסוקים הנ"ל :

המלה 'לפניהם' בפסוק זה אינה מבטאת את מיקום הארון במסע אלא את תזמון תחילת התנועה שלו ביחס לשאר המחנה, כלומר לאחר שכל המחנות התארגנו למסע, החל הארון לנוע ראשון ממקומו במרכז המחנות, וכל המחנות סביבו החלו לנוע בכיוון שהורה - ע"י הענן שעליו, בעקבותיו !

י. עתה, נראה שגם מתברר הנוסח המורכב של התיאור בירושלמי :

ז. זה שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו (=ארון הברית), היה נכנס ויוצא עמהן - במסעות (צ"ע מדוע לא להיפך - יוצא מהמשכן במסע ונכנס אליו בחניה), ופעמים הוא מתר[א]ה עמהן - במלחמות מעטות, כמו בימי עלי.

יא. מה כוונת המשפט : ארון אחד היה ופעם אחת יצא בימי עלי, ונשבה, האם הכוונה לומר שארון הברית לא יצא אף פעם חוץ מהפעם הבודדת של מלחמת הפלשתים בה נשבה (ראה להלן בשיטת רש"י), או שהכוונה היא שארון הברית לא יצא באותה מלחמה אלא יום אחד מתוך שני ימי המלחמה, והיות ולא כתוב שביום המלחמה הראשון יצא ארון אחר, מהוה הדבר סיוע לשיטת רבנן, אבל בכל אופן היו מלחמות מעטות נוספות שיצא בהן ? נראה שהאפשרות השניה היא הנכונה.

בכל אופן רבי יהודה בן לקיש אינו רואה בכך קושי, שכן כמעט בשום מקום לא נזכר שהוציאו ארון אחר (שלשיטתו הכיל את ספר התורה) למלחמות, חוץ מאשר בשני פסוקי הסיוע לשיטתו. ניתן להוכיח זאת מהעובדה שבמצור על יריחו ארון הברית עם הלוחות יצא למלחמה, ואם כן ברור שלא רק פעם אחת בהיסטוריה יצא אלא אלא שלא יצא אלא פעמים בודדות.

יב. את הנוסח ההפוך של תכולת הארונות ושימושם, המיוצג בפירש"י כבר דחו הראשונים, בעיקר רמב"ן ואברבנאל. ראה בנספח בסוף המאמר.

נציג עתה את הנוסח הראוי לענ"ד לסוגיה כולה על בסיס נוסח הירושלמי והספרי :

א. הצגת המחלוקת לפי התכולה :

19. ראה כך גם במאמרי: "מסע דגלי ישראל במדבר - הצעת הסבר חלופי על פי הברייתא דמלה"מ", בפורטל הדף היומי, בחלון המאמרים בזבחים סא, א.

רבי יהודה בן לקיש אומר :

שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר.

אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו.

זה שהיתה התורה נתונה בתוכו והיה מונח (כרגיל, בחניה) באהל מועד, היה יוצא עמהן במלחמה (אך לא עם המעפילים, וצ"ע מתי ומדוע הושמט משפט מרכזי זה מהירושלמי ומדוע לא הוחזר עפ"י הספרי וראה להלן),

הדא הוא דכתיב : "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר י"ד, מד, הרי זה ציון עובדה ולא הוכחה).

זה שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו, היה נכנס ויוצא עמהן (במסעות, לא במלחמות !), שנאמר (כבספרי) : "וארון ברית ה' נסע לפניהם" (במדבר י', לג), ופעמים הוא מתר[א]ה עמהן (במלחמות בודדות, כמו שיצא פעם אחת בימי עלי וביריחו ואולי במדין).

ורבנן אמרי :

ארון אחד היה ופעם אחת יצא בימי עלי, ונשבה.

ב. פסוקי סיוע ותשובה

קרייא מסייע להו לרבנן :

"אוי לנו מי יצילנו מיד הא-לקים האדירים האלה" (שמואל א' ד', ח),

- מילה דלא חמון מן יומיהון. (ומוכח שארון הברית לא יצא בד"כ למלחמות, והיות ולא נזכר שיצא ארון ביום הראשון למלחמה נראה שהיה רק ארון אחד, כי אילו יצא ארון אחר, אפילו פחות חשוב, לא היה בכך חידוש לפלישתים. אמנם רבי יהודה בן לקיש סובר שביום המלחמה הראשון לקחו עמם ארון עם ספר התורה אך היות וחשיבותו קטנה מארון הברית אין הכתוב מזכיר אותו והפלישתים לא התרשמו מבואו כמביאת ארון הברית המוזהב עם הכרובים)

קרייא מסייע לרבי יהודה בן לקיש :

"ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון הא-לקים" (שמואל א' י"ד, יח).

והלא ארון (הברית) בקרית יערים היה (ומוכח שמדובר בארון אחר שהלך עם המלך והכהן למלחמה),

מה עבדון ליה רבנן ?

- הגישה אלי הציץ (בגדי הכהונה ובהם האו"ית, והציץ - לכוון באמצעותו אל הארון המרוחק, ולא היה עמם ארון עם ספר התורה. אמנם רבי יהודה בן לקיש סבר ששאלת האורים ותומים נעשית תמיד לפני ארון הברית או ארון עם ספר תורה²⁰).

20. השווה ללשון הרמב"ם בספר עבודה, הלכות כלי המקדש והעובדים בו, י, י, לגבי שאלת האורים ותומים : "וכיצד שואלין : עומד הכוהן ופניו לפני הארון (אינו מציין איזה ארון ומה עושים כשלא מצויים בקרבת ארון הברית), והשואל מאחוריו, פניו לאחורי הכוהן. ואומר השואל, אעלה או לא אעלה; ואינו שואל בקול רם, ולא מהרהר בליבו, אלא בקול נמוך, כמי שמתפלל בינו לבין עצמו". וראה התלבטות נושאי כליו בעניין, ופשוט שלשיטת רבי יהודה בן לקיש, בעת המלחמה אין זה הגיוני לשאול באורים ותומים לפני ארון ריק אלא ודאי דווקא ארון הברית עם הלוחות או לפחות ארון העץ עם ספר התורה, אבל לשיטת רבנן שהיה רק ארון הברית האחד ולא היה ארון לספר התורה שיוצא למלחמות, הרי לא היה שם ארון הברית עם שאול

קרייא מסייע לרבי יהודה בן לקיש :

"הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות" (שמואל ב' י"א, יא).

והלא ארון (הברית) בציון היה (ומוכח שמדובר בארון אחר שהלך עם הצבא למלחמה),
מה עבדון ליה רבנן ?

סכך שהוא כקירוי, שעדיין לא נבנה בית הבחירה (בפסוק מדובר בארון הברית, שיושב
ביסוכה' = באהל שעשה לו דוד בציון, כמו הלוחמים היושבים בסכות ואוריה בקש להזדהות עמם
ע"י הימנעות מללכת לביתו. מאידך לא יתכן שמדובר בארון עם בגדי הכהונה והאורים ותומים, כי
ארון כזה אינו מעכב לגבי אוריה לבוא אל ביתו. אבל רבי יהודה בן לקיש סבר שמדובר בארון ספר
התורה שלקחו עמם למלחמה ואוריה בקש להוכיח את דוד על כך שנשאר ללמוד תורה בביתו בציון
בשעה שהתורה עצמה מוצאת בארון למלחמה וכביכול הוא מזדהה עם התורה יותר מדוד, וזוהי
מרידתו בדוד שחשב שלימוד התורה של דוד אינו כדאי כדי כך שישאר בביתו).

אם אמנם נכונים דברינו, מתבקש לפתור גם את הקשיים במקורות המקבילים, בעיקר הספרי
והתוספתא. בכתבי היד של מקורות אלו נשתקעו שני נוסחים הפוכים עיקריים, שניהם בלתי
מובנים לחלוטין, שלא הצליחו פרשניהם למצוא דרך להסבירם²¹, הן מבחינת התכולה והן
בשייכות לפסוקים.

א. נוסח הספרי :

"וארון ברית ה' – >>מכאן אמרו שני ארונות היו.

אחד שיוצא עמהן למלחמה ואחד ששרוי עמהן במחנה.

זה שיוצא עמהן למלחמה היה בו ספר תורה,

שנאמר: "וארון ברית ה' <<²²נסע לפניהם".

זה שיוצא עמהן במחנה היו בו שברי לוחות,

שנאמר: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה".

ב. נוסח התוספתא סוטה ז', יח, עפ"י כתב יד ערפורט :

"ר' יהודה בן לקיש אומר : שני ארונות היו עמהן.

זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות,

שנאמר: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים... (וארון ברית ה' נסע לפניהם)",

וזה שהיה עמהם (במחנה) היה בו ספר תורה,

שנאמר: "ויעפילו לעלות... (וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה)".

כי היה בקרית יערים, ויש לומר לשיטתם שהיה מכוון לשאול באו"ת ע"י הציץ כאילו עומד לפני ארון הברית
אף שמרוחק ממנו מאד (כמו שאנו מכוונים בתפילה), וזו התשובה בירושלמי.
בעקבות שיטת רבנן בזה ושיטת אברבנאל, יצא הרב ד"ר יואל בן נון הי"ו, לטעון שהארונות שמצאו בתל
קיאפה היא שעריים, מתאימים להיות ארונות לבגדי הכהונה כשיטת רבנן, ונראה ממאמרנו זה שאם בכלל
- מתאים יותר לומר כשיטת רבי יהודה בן לקיש שאלו ארונות לספרי תורה, אך כל זה אינו יוצא מגדר
השערה בלבד !

21. גם מ.י. כהנא במהדורתו לספרי נלאה ממצוא הסבר מניח את הדעת – ראה בהערה 17.

22. כך גרס מ.י. כהנא בנוסח הפנים במהדורתו (ראה בהערה 17), וכתב שהכתוב בסוגריים נשמט בחלק
גדול מכתבי היד מה שיצר אמירה בלתי הגיונית, אולם לדברינו ולמסקנה, אפשר שההשמטה היתה במקורה
פשוטה וקצרה יותר .

אין פלא שלא הצליח אדם להסביר את המקורות הללו, כי אם נשווה אותם לנוסח המוצע בזה, הרי או שהם הפוכי תכולה או הפוכי פסוקי סיוע...

השאלה החשובה היא - כיצד נוצרו נוסחים משובשים אלו. השאלה אינה טכנית, כי טכנית אפשר שחלה השמטה שתוקנה במהופך, אך מה הסיבה שלא ידעו כיצד לתקנה, ומה הטעות בהבנה שגרמה להתמדתה?

לענ"ד, התרחשו כאן שלוש טעויות:

א. הטעות הראשונה היתה ליחס את הפסוק "וארון ברית ה' נסע לפניהם" **למלחמה במקום למסע**, כמתבקש מפשט הכתוב.

ב. הטעות השנייה היתה ליחס את הפסוק "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" **לארון שלא יצא למלחמה** בעוד שלפי הפשט משמע ממנו שבד"כ **או לפחות מדי פעם הארון הנזכר בו יצא למלחמה** בניגוד למה שקרה עם המעפילים.

יש אפוא בדברי רבי יהודה בן לקיש מבנה של תקבולת משוכללת (כיאסטית) ולא מבנה רגיל ודבר זה יצר בלבול - היפוך שיש להשיבו למקורו!

ג. הטעות השלישית היתה בייחוס היציאה למלחמה רק לארון אחד משני הארונות, כי כפי שראינו מהמקרא עצמו וכך גם מהירושלמי, **שני הארונות יצאו למלחמה**, אבל רק אחד מהם יצא בד"כ ואילו השני יצא רק פעמים מעטות!

הנוסח המקורי הראוי אפוא לשיטתנו למקורות אלו שהינם משובשים כולם, צריך היה להיות כבספרי אך בשיכול הפסוקים!:

"וארון ברית ה' – מכאן אמרו (=רבי יהודה בן לקיש אומר:) שני ארונות היו:

אחד שיוצא עמהן **למלחמה** ואחד שיוצא עמהם **במחנה**.

זה שיוצא עמהן **למלחמה** היה בו ספר תורה,

שנאמר: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה (**מאתר החניה**)".

זה שיוצא עמהן **במחנה** (**במסע** המחנות) היו בו שברי לוחות,

שנאמר: "וארון ברית ה' נסע לפניהם".

ברם לדברינו ולמסקנה, אפשר שההשמטה היתה במקורה פשוטה וקצרה אף יותר, והנוסח המקורי היה כזה:

"וארון ברית ה' נסע לפניהם – ארון זה שיוצא עמהן במחנה היו בו שברי לוחות,

<>וזה שיוצא עמהן למלחמה היה בו ספר תורה>> שנאמר: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" !.

(והשווה לנוסח במהדורת הורביץ לספרי במדבר).

אין ספק שנפלו שיבושים בכתבי היד של הברייתא דמלה"מ ושל הספרי כמו גם בירושלמי בסוגיות השונות. ברם ניתוח מדוקדק של הסוגיות והשוואה לסוגיות המקבילות יכולה לאפשר שחזור הגיוני של הנוסח המקורי שלהן.

אחרי הצעת פתרון הסוגיה, נדון בכמה סוגיות נלוות:

א. ארון העץ שעשה משה.

ב. הארון שיוצא במלחמת מדין ומלחמת יריחו.

ג. הארון שגלה לבבל.

א. ארון העץ שעשה משה.

אין שום התייחסות או אזכור בסוגיות כפי שהוצגו לעיל לארון העץ שעשה משה לפני עלותו להר סיני לקבלת הלוחות השניים. אין שום רמז בדברי ר' יהודה בר אילעאי או רבי יהודה בן לקיש לכך שארון העץ שנעשה לשיטתם עבור ספר התורה הוא ארון העץ ששימש לאחסון הלוחות עד שנעשה המשכן.

אין אפוא שום יסוד בחז"ל לפירושו של רש"י על פי שיטת רבי יהודה בן לקיש בנוסח ההפוך לזה שהוצע בזה, וכאילו ארון העץ שימש אח"כ לאחסון שבדי הלוחות, וכבר דחו הרמב"ן ואברבנאל את דברי רש"י, ולא מהטעמים דלעיל.

ב. הארון שיצא במלחמת מדין

יש האומרים²³, שכאשר שלח משה את הצבא להלחם במדין בשנת הארבעים לנדודי המדבר, וצרף לצבא את "פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש"²⁴, מדובר בארון הברית²⁵ ומחנה נושאו הכהנים, והלויים השומרים סביבם²⁶, (הקרויים 'מחנה הארון'²⁷, ללא ציון תכולתו), ויש האומרים²⁸ שארון הברית לא יצא למלחמה זו, ומדובר ב(ארון עץ עם) בגדי הכהן משוח המלחמה, לצורך שאלת האורים ותומים²⁹.

מוסכם שארון הברית יצא למלחמת יריחו והדברים מפורשים במקרא³⁰.

ג. הארון שגלה לבבל

מחלוקת רבי יהודה בן לקיש - רבנן, מקרינה גם על מחלוקת נוספת, ביחס למקומו של ארון הברית לאחר חורבן בית ראשון. לדברי רבי אליעזר בירושלמי שקלים פ"ו ה"א, היה ארון שגלה לבבל בחורבן בית ראשון. הוא אינו מבהיר באיזה ארון מדובר. דבריו סותרים לכאורה את המסורת לפיה ארון הברית נגנז ע"י יאשיהו (שתייהן נזכרות שם בירושלמי, זו אחר זו).

אולם לשיטת רבי יהודה בן לקיש, הסובר שהארון נגנז בהר הבית, גם אם רבי אליעזר צודק, והיה ארון שגלה לבבל, מדובר בארון עץ עם ספר התורה ולא בארון הברית, ולכן מיד לאחר קביעתו שארון הברית נגנז במקומו ולא גלה, מובאת מחלוקתו עם רבנן בשאלה אם היו לעם ישראל שני ארונות או רק אחד, כרוצה לומר באיזה ארון דיבר רבי אליעזר וכיצד יש לפרש את דבריו? – בארון העץ של ספר התורה שיצא למלחמות ולא בארון הברית שנגנז במקומו :

23. תנא קמא בבבלי סוטה מג, א, תואם יותר לשיטת ר' יהודה בן לקיש הסובר שתמיד יצא ארון כלשהו, וזו אחת הפעמים הבודדות שיצא ארון הברית, אך גם רבנן יכולים להסכים לכך.

24. במדבר ל"א, ו.

25. סוטה מג, א: "וכלי הקודש - זה ארון ולוחות שבו", וכבר קבענו שהארון עם הלוחות הוא ארון הברית.

26. משנה סוטה מב, א: "כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם וגוי זה מחנה הארון".

27. כך מכונה מחנה לוייה בספרי נשא א, ואילולא כן היה ראוי לכתוב בקיצור - זה הארון, כדרשת הספרי על "וכלי הקדש" שבמלחמת מדין, ושלא כהסבר פרשני מקרא שונים שסברו שמדובר בארון עצמו.

28. רבי יוחנן, בתוספתא סוטה פ"ז, ט, ותואם לשיטת רבנן בירושלמי, גם לגבי יציאת הארון במלחמת שאול בפלישתים.

29. בתוספתא סוטה פ"ז, ט, המצוטטת גם בירושלמי סוטה פ"ח, ו.

30. ביהושע פרק ו.

תני בשם ר' אליעזר : ארון גלה עמהן לבבל. מאי טעמא ? "לא יוותר **דבר** אמר ה' "31 - אין "דבר" אלא שהדיברות לתוכו. וכן הוא אומר : "ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם **כלי חמדת בית ה' "**32, איזהו "כלי חמדת בית ה' " ? **זה הארון.**

תני : רבי יהודה בן לקיש אומר : במקומו היה הארון נגנז...

רבי יהודה בן לקיש אומר : שני ארונות היו מהלכין עם ישראל **במדבר**...33

גם התורה מכילה את עשרת הדברות, וקרויה במקורות חז"ל "כלי חמדה" (במקורות רבים, אך לא כן שברי הלוחות ואף לא הלוחות השלמים !). גלות התורה וגלות לומדיה, הביאו בסופו של דבר לחיזוק לימודה בבבל, ולהשרדות עם ישראל בגלויות. כך עולה גם מסדר עולם רבה פרק כה, המקשר בין הגליית לומדי התורה וגלות הארון עם ספר התורה :

"בשנת שלוש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל על ירושלים...והגלה...
"הכל גבורים עושי מלחמה"...הכל גבורי תורה...עושי מלחמה - שהיו נושאים ונותנין במלחמתה של תורה...ויבא בבלה עם כלי חמדת בית ה'...זה הארון".

מאידיך, גילוי ארון הברית מגניזתו בהר הבית יהיה משיאיו של תהליך הגאולה, בב"א.

א. שיטת רש"י :

ארון העץ
שברי הלוחות

**ארון הברית
לוחות שלמים
ספר התורה**

משה

ב. השיטה המוצעת :

משה
ארון העץ
וספר התורה

**ארון הברית
וכל הלוחות**

נספח : שיטות רש"י ואברבנאל

שיטת רש"י במחלוקת הראשונה

לשיטת רש"י, לשיטת רבי יהודה בן לקיש, היו לישראל שני ארונות, אחד ובו ספר התורה והלוחות השלמים ואחד ובו שברי הלוחות. יוצא ששיטתו שונה משיטת רבי מאיר הסובר שכל

31. ישעיה ל"ט, ו, מלכים ב', כ', יז.

32. דבה"ב ל"ו, י.

33. ירושלמי סוטה, פ"ח, א.

הלוחות וגם ספר התורה היו בארון, ומשיטת רבי יהודה בר אילעאי הסובר שכל הלוחות היו בארון אך ספר התורה היה בארון עץ נפרד.

שיטת רש"י במחלוקת השניה

כאמור, לפני עלייתו להר סיני לקבלת הלוחות השניים, נצטוו משה רבינו ע"ה לבנות ארון עץ לשמירת הלוחות השניים-השלמים, וחז"ל מצאו בציווי זה רמז להנחת שברי הלוחות בארון יחד עמם.

בקטע הבא, הלקוח מפירש"י לדברים י', א, יצוינו המלים שמקורן בירושלמי בקו תחתון, והמלים שמקורן בברייתא דמלאכת המשכן, יצוינו בכתיבת אלכסון :

בעת ההוא - לסוף מ' יום (השניים, בהם ביקש משה מחילה עבור ישראל) נתרצה לי, ואמר לי: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשנים, ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ", ואני עשיתי ארון תחלה (לפני העליה להר), שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם ? **ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל**, שהרי משכן, לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכיפורים, כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן, ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים³⁴, נמצא (שארון עץ) זה, ארון אחר היה, וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה³⁵, (ואילו, **אבל**) אותו (ארון) שעשה בצלאל (שהוא ארון הברית), **לא יצא למלחמה אלא בימי עלי**, ונענשו עליו ונשבה.

רש"י מזכיר שמדובר **במלחמה**, **בימי עלי ונשבה**, ומזה מוכח שהן הירושלמי והן פרק ו' של הברייתא דמלה"מ היו לנגד עיניו בעת כתיבת פירושו. כמו"כ, רש"י נוקט בדרך השלילה בהסבר שיטת רבי יהודה בן לקיש, כמו הברייתא דמלה"מ. **תחילת** המשפט האחרון לקוחה ממשפט הסיום בנוסח שבברייתא דמלה"מ, שתואם לשיטת רבי יהודה בן לקיש, **וסיימו** לקוח מדברי רבנן בנוסח שבירושלמי. ברור אפוא שרש"י הבחין בהעברת דברי רבנן אל דברי רבי יהודה בן לקיש במהופך, בעת עריכת הברייתא דמלאכת המשכן.

לפי רש"י, יוצא שהמשפט הנוגע לארון הברית בברייתא דמלה"מ, היה :

"**אבל ארון הברית לא יצא במלחמה** (לשום מלחמה !) **אלא פעם אחת** (בהיסטוריה !) - **בימי עלי**, ונענשו עליו ונשבה", ולכן הארון שיצא בד"כ למלחמות היה ארון שאינו ארון הברית אלא ארון העץ, **אולם על פי פשט הכתוב בספר שמואל א'**, ד, וגם על פי האמת, ההיגד "אלא פעם אחת" שונה ממה שרש"י הסביר, וניסוחו המתבקש הוא : **אבל ארון הברית לא יצא למלחמה בימי עלי אלא פעם אחת בלבד - ביומה השני**, ונענשו עליו ונשבה", ולפי ניסוח כזה ניתן לומר שהוא יצא למלחמות מסוימות נוספות כמלחמת יריחו ומלחמת מדין, אשר לפי פירש"י הוא לא יצא אליהן.

כשטענת רבנן בדבר ארון אחד בלבד שהכיל את כל הלוחות וספר התורה, הועברה לשיטת רבי יהודה בן לקיש, היה צריך לשנות את ההתייחסות לתכולת ארון זה לפי תפיסת רבי יהודה בן לקיש,

34. עפ"י סדר העשיה בפרשת ויקהל, ועפ"י ברכות נה ע"א.

35. רש"י מסתמך בפירושו לתורה במדבר י לג, על הספרי בהעלותך פב. הוא אינו מפרט בפירושו באיזה ארון היו שברי הלוחות, בארון הברית או ארון העץ, **אלא רק מצטט** במדויק את הספרי הנוקט כרבי יהודה בן לקיש, לפי הנוסח שהיה לפניו: "וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים - זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחים ומקדים לפניהם דרך שלשת ימים לתקן להם מקום חנייה", א"כ רק בפירושו לפסוקנו מסביר רש"י את שיטת רבי יהודה בן לקיש. וקשה להבין את העובדה שרש"י לא התקשה בדברים אלו, כי הפסוק עוסק במסע ולא במלחמה ולא נזכרת בו תכולת הארון.

הסובר שלא ארון אחד היה, אלא שנים. ראוי היה אפוא שעורך הברייתא דמלה"מ יכתוב את המשפט המסיים כלשונו של רבי יהודה בן לקיש ברישא של דבריו: 'אבל הארון עם ספר התורה לא יצא אלא פעם אחת', כדי שנדע בבירור באיזה ארון מדובר לפי חלוקת הארונות על פי תכולתם. אם כן מדוע השתמש עורך הברייתא הפעם בכינוי **ארון הברית**, ולא בכינוי **הארון עם ספר התורה** (לרש"י)?

רש"י הסיק באיזה ארון מדובר, עפ"י החלוקה של תכולת הארונות ושימושם **בנוסח של המחלוקת השניה** שבברייתא דמלה"מ, הערוכה על פי הספרי והתוספתא ממנה ניתן להסיק שארון שברי הלוחות יצא לכל המלחמות.

לא כתוב בברייתא דמלה"מ או בירושלמי, שהארון עם שברי הלוחות היה ארון העץ שעשה משה לקראת עלייתו לקבלת הלוחות השניים, ורבי יהודה בן לקיש כלל לא זיהה מי מהארונות היה ארון הברית (הארון עם שברי הלוחות או הארון עם ספר התורה), כיון שמפרק ו' של הברייתא דמלה"מ, ברור שמחלוקתנו עם רבנן **המשכית** למחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה, ושהוא סובר כרבי יהודה. זו רק מסקנתו של רש"י, שהארון עם שברי הלוחות הוא ארון העץ ולא ארון הברית עם שברי הלוחות והלוחות השלמים.

נוסף לקושי להסביר את המחלוקת עצמה לפי שיטת רש"י, קיימים קשיים משניים נוספים:

א. כנ"ל, מדוע אין רבי יהודה בן לקיש משתמש בפסוק "ונסעו הקהתים נשאי המקדש" במקום בפסוק העוסק במעפילים, כניגוד לפסוק "וארון ברית ה' נסע לפניהם"?
 ב. אם היו רגילים להוציא למלחמות את ארון העץ עם **שברי הלוחות** כמחולל נסים בסיוע שמים - כרש"י, מה ראו להוציא ביום המלחמה השני בפלשתים בימי עלי את ארון הברית של בצלאל? ואם ארון זה לא חולל נסים, לשם מה הוציאוהו בד"כ, הרי אין שום ציווי להוציאו או תועלת מיציאתו למלחמות?

אם לא הוציאו אף פעם את ארון הברית של בצלאל (עם הלוחות השלמים וספר התורה) למלחמות, מה ראו להוציאו ביום השני? ועוד יותר קשה, הרי גם רש"י ידע ממשט הכתוב ביהושע, שהוציאוהו במלחמת יריחו, א"כ מוכח שארון בצלאל יצא למלחמה יותר מפעם אחת, והיה עליו להבין שמדובר ביציאה רק פעם אחת מפעמיים, כלומר ביום הלחימה השני בניגוד ליום הראשון?
 ג. מדוע אין זכר בתיאור סדר המסע, לכך שבני גרשון ובני מררי נסעו עם העגלות והמשכן המפורק עד המקום בו נעמד ארון העץ עם שברי הלוחות, ומדוע אין לו זכר בפרקים י"ג - י"ד בברייתא דמלה"מ?

ד. הגמרא בסוטה מג ע"א, קובעת שבמלחמת מדין, הארון שיצא למלחמה הכיל את הלוחות (ומשמע - כל הלוחות, או רק הלוחות השלמים), אך לשיטת רש"י צריך היה להיות כתוב שם שמדובר בארון העץ עם **שברי הלוחות** (ואין לומר שזו הכוונה, כיוון שדרכה של הגמרא להיות מדויקת).

ה. לשיטת רש"י בפירושו לספר יהושע, בסוף ימי יהושע הביאו את **ארון הברית עם הלוחות השלמים וספר התורה** לשכם לצורך השלמת כתיבתו³⁶, ולפי זה צריך היה להיות אז היתר להקריב

36. ביהושע כ"ד, כו, מובא: "ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת א-לקים ויקח אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש ה'".

ופירש"י: "ויכתב יהושע וגו' - תרגם יונתן: וכתב יהושע ית פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אורייתא דה', ובמסכת מכות (י"א ע"א) נחלקו אמוראים. חד אמר: אלו שמונה פסוקים מן "וימת משה" עד "לעיני כל

בבמות, בניגוד למסורת חז"ל שב-369 השנים בהן הארון היה בשילה, היה איסור להקריב בבמות, ללא כל איזכור לתקופת הפסק באיסור זה³⁷.

פירוש אברבנאל

יויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים' עד 'ויהי העם כמתאוננים'.

ראוי לבאר כאן היתר הספק הי"ד שהוא עצום מאד. ואומר שפרש"י יויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים' מהלך שלשת ימים הלכו ביום א' שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד. 'וארון ברית ה' נוסע לפניו דרך שלשת ימים' זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחים ומקדים לפניו דרך שלשת ימים לתקן להם חניה. וכן כתב בסדר עקב בפסוק 'ועשית לך ארון עץ' שלא היה אותו ארון הוא הארון שעשה בצלאל אלא ארון אחר שעשה משה להכניס בו הלוחות בעוד לא עשה ארון בצלאל וש אחרי כן הושמו שברי הלוחות באותו ארון של משה והוא היה היוצא למלחמה. וכן כתב הרד"ק בספר שמואל. והרב רבי משה בר נחמן כתב בפירוש הפסוק ההוא שלפי הפשט לא נעשה במדבר כי אם ארון אחד ובו היו מונחות לוחות ושברי לוחות ושדברי רש"י הם דברי אגדה ודעת יחיד כמו שנראה מדבריו שמה. ואני בפירושי לספר שמואל פרשה שלישית ביארתי בשלמות הדרוש הזה לפי שראיתי בו חילוף גדול לגאוני עולם. ומפני ששרשו והתחלתו הוא בזה המקום והפסוקים האלה ראיתי לכתוב כאן מה שכתבתי שמה והוא :

שיסוד המחלוקת הזה הלא הוא במסכת שקלים ו, א, אמרו שם, תניא, רבי יהודה בר אלעאי (**כך גרס הוא והרמב"ן והוא שיבוש עתיק, וצ"ל - בן לקיש**) אומר : שני ארונות היו עם ישראל במדבר. אחד שהיה ספר תורה נתון בתוכו ואחד שהיו שברי לוחות מונחים בתוכו. אותו שהיה ספר תורה נתון בתוכו היה באהל מועד, שנאמר 'וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה' וזה שהיו בו שברי לוחות היה יוצא ונכנס עמהם (**אולם חסר היה בגרסתו : 'ופעמים שהיה מתראה עמהם'**). ורבנן אמרין : ארון אחד היה ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה, וקרא מסייע ליה לרבנן. וקרא מסייע ליה לרבי יהודה בר אלעאי. קרא מסייע ליה לרבנן 'אוי לנו מי יצילנו מיד האלקים האדירים האלה' דחמו מה דלא חמו מימיהון. וקרא מסייע ליה לרבי יהודה בר אלעאי 'ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון הא-לקים' (**בהמשך יסביר לשיטת רבנן תשובתם החסרה כאן**). וקרא מסייע ליה לרבי יהודה בר אלעאי 'הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות' והלא בציון היה עומד. אלא מאי עבדי ליה רבנן שהיה בקרוי שעדין לא נבנה בית הבהירה ע"כ. וכן אמרו במשנת המשכן שהיו שני ארונות ושהיה

ישראל" (דברים ל"ד, ה-יב), שהרי ספר תורה חסר והשלימו, וחד אמר : פרשה זו של ערי מקלט כתב בספרו, כמו שהיו כתובים בספר התורה... אשר במקדש ה' - **כלפי שהביאו שם את הארון**, כמה שנאמר למעלה (בפסוק א : "ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה ויקרא לזקני ישראל ולראשי ולשפטיו ולשטריו) ויתיצבו לפני הא-לקים".

לשיטתנו, לשיטת רבי יהודה בן לקיש, לשכם הובא ספר התורה ("ספר תורת א-לקים") בלבד בארון העץ שלו ולא ארון הברית. לשיטת רבנן, בשכם נכתבה פרשת ערי המקלט בספר יהושע. ב"מקדש ה' " הנזכר, הכוונה לבית הכנסת [=מקדש מעט, הראשון בהיסטוריה ?] שבנו בשכם. המעיין בתרגום יונתן לפסוק כו, ימצא **שהאבן הגדולה** הנזכרת בפסוק מושווה ללוחות הברית. אילו היו שם הלוחות עם ארון הברית, לא היה צורך בהשוואה זו, ומוכח שהארון לא היה שם באותה שעה.

37. ה"משך חכמה" בדברים י"ב, ח, האריך לדון בדברים עפ"י דברי רש"י, ועל פי מסקנת מאמר זה יש לדחות את כל דבריו ומסקנותיו, אך לא כאן המקום להאריך.

באחד מהם הלוחות האחרונות (היתה לפניו גרסה משובשת כזו וצ"ל ספר תורה, אך בכל אופן גם רש"י סבר שהלוחות האחרונות היו עם ספר התורה) וזה היה תמיד בתוך המחנה שנאמר 'וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה' ואחד שהיו בו שברי לוחות והיה יוצא ובא לפניהם למלחמה שנאמר 'וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה' אבל אותו ארון שהיו בו לוחות אחרונות (שוב, כנ"ל) יצא למלחמה בימי עלי ונשבה.

הנה א"כ סברו במשנה ההיא כרבי יהודה בר אלעאי אם לא שהוסיפו בדבריו שהארון שיצא בימי עלי ונשבה היו בו לוחות אחרונות, ועם זה לא יקשה מה שאמרו הפלשתים אוי לנו מי יצילנו דחמו מה דלא חמו מימיהון כי זה הארון לא יצא פעם אחרת במלחמה. ועל זה הדעת נטה רש"י כמו שזכרתי.

אמנם בבבא בתרא פ"ק חלקו רבי יהודה ורבי מאיר בגודל הארון וכמותו ואיך היה מונח ס"ת בו. ושניהם קיימו וקבלו שלוחות ושברי לוחות מונחות בארון אחד. והוא המוכיח שהיה דעתם כדעת רבנן שלא היו בישראל אלא ארון אחד והוא דעת הרמב"ן כמו שזכרתי (ר' מאיר לא התייחס בדבריו ללוחות השבורים או השלמים בנפרד כך שקביעתו של אברבנאל אינה הכרחית לשיטת רש"י, אמנם קשה מהירושלמי כי שם באמת גם לר' מאיר כל הלוחות בארון).

אבל לא השיב הרב למקראות שזכרו חכמינו ז"ל שיסייעו לר' יהודה בר אלעאי ולא העיר גם כן בספקות אחרות אפשר שיטעון רבי יהודה לסיוע דעתו מכח הפסוקים להשיב עליהם וכן עשו שאר המפרשים באלה הדעות שלא שערו בספיקות הכת המנגדת ונסתפקו בביאור דעותיהם בלבד.

ולכן ראיתי אגוי להעיר דעתי בדרוש הזה ולהעיר על הבטולים המתחייבים ודעת המנגד ואחר זה אשיב אל הספקות שאפשר לטעון כגנדי.

ואומר שדעת רבנן הוא הנכון והישר בעיני, שלא היה ביניהם במדבר אלא ארון אחד ובו היו לוחות ושברי לוחות והארון הזה היה תמיד יושב והולך בקרב המחנה ולא יצא למלחמה כי אם פעם אחת בימי עלי ונשבה וצדקו דברי רבנן ודברי רבי יהודה ודברי רבי מאיר בבבא בתרא ודברי הרמב"ן שמסכים עמהם (מתעלם ממקומו של ספר התורה לשיטת רבי יהודה כי גרסתו כגרסת רש"י שבארון הנוסף היו שברי הלוחות ולא ספר התורה. ותמוה שלא ראה בירושלמי שקלים שלדעת רבי יהודה בר אלעאי ספר התורה לא היה בארון הברית וניתן להעמיד את המחלוקת בשספר התורה היה בארון העץ ולא שברי הלוחות), והנה נטיתי מדרך רבי יהודה בר אלעאי ומפירושו רש"י שנמשך אחריו מפני שש טענות שהם ספקות עצומים נגדם (פלא שאברבנאל 'מעז' לחלוק על תנא ולא ניסה למצוא מוצא להסבר אחר של שיטתו. וכי סבר שהתנא ינקוט בשיטה שאין בה כלל הגיון ?) :

א. שלא מצינו במעשה המשכן זיכרון אלא מארון אחד לא שנים אם במצוות השם למשה שאמר ועשו ארון עצי שטים ואם בצווי משה אל בצלאל שנאמר את הארון ואת בדיו ואם במעשה שאמר ויעש בצלאל את הארון ואם בהקמת המשכן והכלים שאמר ויבא את הארון ואת המשכן וכל זה ממה שיורה שהיה ארון אחד לא שנים. (אין זה סותר כלל לשיטתנו כי ספר התורה כספר בארון עץ היה תחילה באהל משה ורק בסוף שנת הארבעים העבר למשכן, אבל לשיטת רש"י באמת קשה).

ב. ממה שזכר בסדר במדבר סיני שהיו הכהנים מכינים כלי המקדש כדי לשאת אותם בני קהת במסעיהם ושם נאמר 'והורידו את פרכת המסך וכסו בה את ארון העדות' ולא נזכר בפרשה ארון אחר ואם היו שם שני ארונות (כוונתו המכונים ארון הברית) איך לא נזכרו תוך כל כלי הבית,

וכמו שכתב הרמב"ן אנא יעמוד הארון כל ימי המדבר כי בקדש הקדשים לא היה כי אם ארון אחד !. ואם היו שם שני ארונות איך לא נזכרו תוך כל כלי הבית ? (ולשיטתנו אינו קשה כלל).

ג. במה שאמר כאן בפרשה הזאת 'וארון ברית ה' נוסע לפניהם' ואם היו שם ב' ארונות איך לא פירש הכתוב איזה ארון היה הנוסע לפניהם וכן מאמר משה ללוים (דברים ל"א כ"ו) לקוח את מפר התורה ושמרתם אותו מצד ארון ברית ה' ואם היו להם שגי ארונות היה לו לפרש באיזה מהם ישימו את ספר התורה כי הלוים שני ארונות ישאו לא ארון אחד בלבד ואין לומר שלא נקרא ארון ברית ה' אלא אותו שהיו בו הלוחות השלמות כי גם כן האחר לדעתם נקרא כן כמו שאמר 'וארון ברית ה' נוסע לפניהם' שהוא לדעתם הארון שהיו בו שברי הלוחות. (ושוב לשיטתנו לא קשה כלל)

ד. במה שצוה יהושע את העם על ענין הארון (יהושע ג' ג) בעברם הירדן 'בראותכם את ארון ברית ה' א-לקיכם ואת הכהנים הלוים נושאים אותו ואתם תסעו ממקומכם והלכתם אחריו אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה אל תקרבו אליו למען תדעו את הדרך אשר תלכו בה כי לא הלכתם בדרך מתמול שלשום' וגומר 'התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות'. ואם היו ביניהם שני ארונות ואחד מהם הולך לפניהם תמיד למה נצטרך יהושע לצוות שילכו אחריו ושהיו רחוקים ממנו במדה אם היו מלומדים בכך בכל מסעיהם והנה אמר כי לא עברתם בדרך כתמול שלשום כאלו אמר לא נהגו בדרך ללכת הארון לפניהם, וכבר הרגיש רש"י בדבר הזה וכתב בפירושו לספר יהושע בזה הלשון נשתנה מסע זה מכל המסעות שכל זמן שהיה משה קיים היה נוסע עמוד הענן תחלה ומראה להם את הדרך והארון נוסע אחרי שני הדגלים ועכשיו שלא היה להם עמוד הענן היה נוסע הארון תחלה על כן זה סותר למה שכתב כאן בפירוש התורה שארון ברית ה' נוסע לפניהם תמיד ומקדים דרך שלשת ימים לתקן להם חניה. ואין לומר שכאן בפירוש התורה דבר הרב מהארון שהיו בו שברי הלוחות ובספר יהושע דבר מהארון שהיו בו הלוחות השלמות לפי שיתחייב שעברו בירדן לפניהם שני ארונות וזה לא נזכר בכתוב גם לא היה ראוי שיתן הרב בו הסיבה להעדר עמוד הענן כי עם היות שנעלה הענן היה נשאר להם הארון ההולך לפניהם תמיד לתור להם מנוחה, והוא יורה להם את הדרך ילכו בה למען יצטרכו אל ארון שני מאותה סיבה. אבל הענין מבואר מעצמו שרש"י כאן בפירוש התורה נמשך לדעת רבי יהודה בן אלעאי, ובפירושו לספר יהושע יען לחצתו הקושיא כאן נטה לדעת רבנן. (ולשיטתנו לא קשה, כי ארון ספר התורה לא הלך בראש במסעות וגם לא ארון הברית, אלא במרכז המחנות עם המשכן, ורק במעבר הירדן הלך ארון הברית בראש המחנות).

ה. אם היו בישראל שני ארונות ואחד מהם היה יוצא ובא תמיד לפניהם במלחמות איך א"כ כאשר נגפו לפני פלשתים אמרו נקחה לנו משילה את ארון ה' ויהיה בקרבנו ויושיענו מכף אויבינו כי זה מורה שלא היה בפניהם במלחמה ארון כלל ואין לומר שרצו ג"כ להביא הארון השני להיות שניהם בתוכם ליתרון קדושה כי הנה לא נזכר זה בכתוב ולא לקחו פלשתים כי אם ארון אחד ולא השיבו כי אם אחד. וגם אין לומר ששלחו בעד הארון שהיו בו לוחות שלמות והשיבו למשכן את הארון שיצא עמהם משברי הלוחות כי לא נזכר בכתוב דבר מזה ולא היתה קדושה באחד מהם על האחר ולמה יבקשו הבלתי נהוג ויעזבו הנהוג בהיות שניהם שווים בקדושה. (לשיטתנו לא קשה כי לשיטת ר' יהודה בן לקיש הארון עם ספר תורה יצא למלחמות כשארון הברית לא יצא אבל אינו קרוי ארון הברית ואינו חשוב כמותו).

ו. כי הנה בבנין הבית שעשה שלמה לא נזכר שהביאו לקדש הקדשים אלא ארון אחד והוא אשר נשבה בשדה פלשתים ואשר שלחו בעגלה חדשה ואשר בא אל קרית יערים והביאו דוד המלך אל ציון והוא אשר הביא שלמה אל קדש הקדשים ובגניזה גם כן לא זכרו רז"ל שנגזו כי אם ארון אחד וכל זה ממה שיורה שדעת רבנן בזה הוא הדעת האמתית והברור:

וכדי שלא ישאר ספק בדבר הזה אזכור פה הטענות שתוכל לעשות הכת המנגדת ואשיבה עליהם.

א. היא מה שהעיר רש"י בפסוק ועשית לך ארון עץ בסדר עקב (דברים י"א), שהוא היה הארון שעשה משה קודם שנעשה ארונו של בצלאל לפי שלא היה לו מקום לשום בו הלוחות ושלכן לא נזכר שם דבר אחר ממלאכת המשכן כי אם זה שהיה יותר על מה שנזכר במקומו. וכבר השיב על זה הרמב"ן שמה שברדת משה מן ההר הניח הלוחות באהל מועד עד שעשה בצלאל את הארון כי אילו לא שבר הלוחות הראשונות אין ספק שבאהל מועד היו מונחות עד עשיית הארון וכן שברי הלוחות הראשונות על כרחינו שם היו כי לא החזירם עמו מרע"ה להר. ומה שאמר (שם) ועשית לך ארון עץ אינו נאמר אלא על הארון שעשה בצלאל ולא זכר שם במשנה תורה דבר אחד ממלאכת המשכן לפי שהוא היה העיקר ואחריו היו נמשכים שאר הדברים כלם. וגם שנודה שהיה ארון אחר שעשה משה לצורך שעה אין ספק שאחר עשות בצלאל את ארון העדות נגזו הארון ההוא שעשה משה כדין תשמישי קדושה ולא יתחייב מזה אם כן שהיו בישראל שני ארונות.

ב. היא הטענה שהביא רבי יהודה ב"ר אלעאי לאמת דעתו מהכתוב שאמר וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה. ותימא אני מאד איך עשו מהפסוק הזה ראה על היות שם שני ארונות כי הנה לא נזכר בכתוב שיצא עם העם ארון אחד וארון אחר לא מש מקרב המחנה לשימשך ממנו היות בישראל שני ארונות. אבל אמר הכתוב שישראל אחרי שנגזרה עליהם הגזרה בעון המרגלים אמרו למשה הננו ועלינו. ומשה אמר להם לא תעלו ולא תלחמו למה זה אתם עוברים את פי ה' והיא לא תצלח והם לא שמעו לדבריו ויעלו בלי רשות גבוה ולכן לא עלה עמהם משה ולא ארון ה' ג"כ כי לא משו מקרב המחנה ללכת עמהם לפי שהיה גלוי לפניו יתברך שלא יצליחו וישיבו לערב ויהמו ככלב וכן היה שהכה אותם הכנעני. ולמדנו א"כ מהפסוק הזה שלא עלה אז עמהם לא משה ולא ארון ה' אבל לא יתחייב מזה שהיה שם ארון אחר כמו שלא יתחייב שהיה שם משה אחד שהלך ומשה אחד שלא הלך והוא מבואר בעצמו.

ג. ממה שאמר שאול לאחיה הגישה אלי ארון הא-לקים והוא הקרא שאמרו במסכת שקלים (דף טי) שמסייע לר"י ב"ר אלעאי ולא מצאו מענה עליה דעת רבנן. ואני משיב שהארון שנזכר בפסוק אינו הארון שהיו בו הלוחות לא השלמות ולא השברי לוחות. והמורה על זה שלא נקרא שם ארון ברית ה' לפי שלא היו בו לוחות הברית אבל הארון ההוא היה ארון וארגו אחד שעשו להוליך בו את האפוד עם האורים והתומים שהיו מוליכים למלחמה וכהן עמו כדי לשאול לו בעת הצורך כאלו תאמר הארדוף אחרי הגדוד האשיגנו וכמו שאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבואו וגומר והמוכיח באמת ובתמים שזה היה הארון אשר זכר שאול מה שנאמר שם (שמואל א' ב' י"ז) ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה' בשילה נושא אפוד ועל זה אמר ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים ויהי עד דבר שאול אל הכהן וההמון אשר במחנה פלשתים וילך הלוך ורב ויאמר שאול אל הכהן אסוף ידך. הנך רואה בעיניך שלא

נשא אחיה ארון ברית ה' כי אם ארון האפוד שהיו בו האורים והתומים ואותו היה מבקש שאול לשאול אם ירדוף אחרי הפלשתים ההם ומאשר ראה אותם בורחים אמר לכהן אסוף ידך שלא היה צורך לשאול עליו ורדף אחריהם מיד וכן פירשו המפרשים ורש"י עצמו פי' שם הארון אורים ותומים והיה בזה א"כ כמלאך עונה אמן ואיך לא יפרשהו כן כי הנה לא היה לשאול אז צורך אל ארון ברית ה' ולא יאמר שאול לכהן הגישה ארון האלהים. אבל אם היה לו צורך היה שאול והכהן נגשים לפניו אבל אמר זה באמת על הארון שהיו בתוכו האורים והתומים ולכן קראו ארון האלקים ולא ארון ברית ה'. ומפני זה עם היות שהגמרא הביאה זה הפסוק סיוע לרבי יהודה בר אילעאי הנה לא נחה דעתו של רש"י עליו ולא פירשו על פי דרכם. (פלא שלא היתה לפניו בירושלמי גרסת התשובה של רבנן שענו כהסברו, אבל לשיטתנו סובר רבי יהודה בן לקיש שהארון שהיה שם עם שאול היה ארון ספר התורה ולפניו בקש שאול לשאול באורים ותומים, ואפשר שגם רבי יהודה בן לקיש מסכים שבארון ספר התורה לקחו גם את האו"ת כשהצטרפו להם)

ד. הוא הפסוק האחר שהביאו גם כן במסכת שקלים שיסייע לרבי יהודה בר אילעאי ממ"ש אוריה אל דוד הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות ואדוני יואב וגו' שמורה שהארון יוצא עמהם במלחמות מלבד הארון שהיה יושב בציון ובגמרא אמרו (שם) שישבו רבנן על זה שהיה בקרוי לפי שעדין לא נבנה בית הבחירה רצו לומר שלא אמר זה אוריה על הארון שהיה עמהם במלחמה אלא על הארון שהיה בציון שהיה יושב באהל בתוך היריעות מפני שלא נבנה עדין בית המקדש ולהיותו שם בקרוי לא היה רוצה אוריה ללכת לביתו וזו באמת תשובה בטלה היא כי לא היה זה לארון הברית דבר מקריי ר"ל לשבת בקרוי שבעבורו לא יבא אוריה אל ביתו כי תמיד היה באהל ולפי זה לא יבא אוריה אל ביתו כל ימיו. ועוד כי הארון היושב בציון באהל היה לא בסכות ובציון היה יושב ולא במלחמה עם יואב ואיך אמר עליו הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות ואדוני יואב. אבל התשובה האמתית בזה היא על הדרך אשר אמרתי רוצה לומר שלא דבר אוריה החתי מארון ברית ה' אלא מהארון שהיה בו האפוד עם האורים והתומים שאותו היו מוליכים תמיד עמהם במלחמות וכהן עמו לשאול מאתו את דבר ה' כפי צורך השעה ולכך אמר אוריה הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות ולא אמר ארון ה' שהוא השם המיוחד לארון העדות שבו היו לוחות הברית כי הוא לא היה זז ממקומו אלא בציון אלקי כמו שהיה בנסעם ממדבר סיני כמו שאבאר ובהעברת הירדן ובענין יריחו שבכלם הוציאו ארון הברית ממקומו אבל ע"י הדיבור אלקי ומצוה מיוחדת ולכן כשהוציאוהו ישראל משילה בימי עלי שלא במצות האלקים חטאו בזה עון פלילי ונענשו עליו ונשבה הארון המקודש ההוא והשיבו אותו פלשתים ובא וישב בקרית יערים ימים רבים ומשם הוליכו דוד לבית עובד אדום הגתי ואח"כ הוליכו משם לציון. (פלא, וכי בגלל שהארון עם האורים והתומים יושב עם הלוחמים בסכות אסר עצמו אוריה על אשתו ? וכי אם לקחו ארון זה לכל מקום מחוץ למשכן ג"כ הוא סיבה לאסור בביאה ? גם תשובתו של אברבנאל 'חלשה'. ועוד, מנין לאברבנאל שלקחו ארון עם בגדי הכהונה והאו"ת לכל המלחמות הרי דבר זה לא נזכר בתז"ל ? ועוד, באמת תשובת רבנן טובה היא דווקא, כי רק בהצטרף הארון יחד עם הלוחמים להיות כולם בסכות הרי זה בבחינת 'עמו אנכי בצרה' ולכן גם הוא הזדהה עמם

שלא להיות בביתו אבל כשרק הארון באהל אין איסור בזה, וגם את שיטת רבי יהודה בן לקיש הסברתי לעיל).

ה. והיא היותר חזקה שבכלם היא ממה שאמר הכתוב שאהל מועד היה נוסע בתוך הדגלים דגל יהודה ודגל ראובן מלפניו ודגל אפרים ודגל דן מאחוריו וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים והם א"כ מאמרים סותרים והיא השאלה הי"ד שהעירותי בפרשה ואין דרך לישיב זה אלא בשנאמר שהיו שם שני ארונות אחד הולך באהל מועד בין הדגלים והאחד היה נוסע לפניהם - כדברי רש"י. ונראה שנלחץ הרמב"ן בטענה הזאת כ"כ שבפירושו לא כתב דבר בפירוש הפסוק הזה ולא התעורר על הסתירה ההיא ואני משיב ע"ז שמ"ש הכתוב שאהל מועד היה נוסע בין הדגלים באמצעותם בסוף ספורי מסעות הדגלים. אלה מסעי בני ישראל לצבאותם ויסעו אמנם במסע הראשון שנסעו מהר סיני יצא הארון לפניהם לתור להם מנוחה וכל שאר כלי אהל מועד נסעו באמצע הדגלים כמו שפירש והיה זה לפי שרצה הקב"ה לזכות את ישראל שארון בריתו יוצא לפניהם באותו מסע ראשון בעבור שנסעו מהר ה' כאילו יצא מלכם לפניהם וה' בראשם וכן עשה להם במסע האחרון בהיכנסם לארץ שבעברם את הירדן ציווה שילך הארון הא-לקי לפניהם כאדם המלווה את חברו בצאתו מן העיר ובבואו אליה כדי לכבדו. וכבר הוכרח רש"י להודות על זה כמו שזכרתי שכתב שבהעברת הירדן נשתנה מסע זה משאר המסעות. והתבונן בסגנון הפסוקים כי הם יורוך יאמרו לך שזה האמת בלי ספק. באמרו ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות ויסעו בני ישראל למסעיהם במדבר סיני וזהו סיפור המסע הכולל ואח"ז אמר ויסעו בראשונה עפ"י ה' ביד משה והוא סיפור מסע הארון בדבור אלקי ובמצות ה' נסע ראשונה קודם הדגלים לפניהם ועליו אמר אחר כך ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים כי הנה אמר ויסעו מהר ה' ולא אמר ממדבר סיני כמו שאמרו למעלה להודיע למה נשתנה מסע זה שהיה נוסע ארון ברית ה' לפניהם כי הנה נעשה זה לפי שהיו נוסעים מהר ה' מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע ואין ראוי לפרש דרך שלשת ימים שהיה הארון מקדים כן בכל מסעותיו אלא שבאותם הימים הראשונים שנסעו מהר ה' עד בואם למדבר פארן נסע הארון לפניהם ולא בשאר המסעות שהיה נוסע עם אהל מועד בתוך הדגלים וכן פירשו הראב"ע. ואשר יכריח דעתו הוא אמרו ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים שמבואר הוא שאלה הג' ימים הם הג' שאמר וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים כאלו אמר וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך אותם שלשת ימים שהלכו במסע הראשון ויורה זה עוד אמרו וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה כי לא בא הכתוב הזה ללמדנו שהיו ענני הכבוד סובבים על המחנה כי למה יזכור זה אצל ספור מסעם אלא להודיע שכאשר נסע ארון הא-לקים מהר ה' עדין לא נסעו הדגלים כי עדין היה ענן ה' עליהם רוצה לומר על ישראל בנסעם ורמוז זה על הקהתים המוליכין את הארון מן המחנה נמצאת למד כי עדין היה הענן בלתי נעלה מעל האהל בנסוע הארון מן המחנה לפי שהוא היה נוסע על פניהם באותם שלשת הימים אמנם שאר כלי אהל מועד וכלים המקודשים היו נושאים בני קהת עמהם באמצע הדגלים כמו שזכר. ולכך לא אמר הכתוב ואהל מועד נוסע לפניהם אלא וארון ברית ה' נוסע לפניהם כי הארון היה הולך לפניהם בלבד לא השולחן והמנורה והמזבחות ושאר כלי אהל מועד ואל יקשה בעיניך שיהיה ארון הברית במקום אחד ואהל מועד וכליו במקום אחר כי הנה דוד המלך עליו השלום הוליך את ארון העדות לציון עם היות אהל

מועד כולו בגבעון והיו ישראל הולכים בגבעון לזבוח זבחייהם ולדרוש את ה' אע"פ שלא היה שם הארון כי היה יושב בציון תראה זה מדברי הימים אחר שבנה דוד מזבח בגורן ארונה היבوسی אמר שם בעת ההיא כראות דוד שענהו ה' בגורן ארונה היבوسی ויזבח שם ומשכן ה' אשר עשה במדבר ומזבח העולה בעת ההיא בבמה בגבעון ולא יכול דוד ללכת לדרוש א-לקים כי נבעת מפני המלאך וגו'. וזה מורה שגם אחרי היות ארון ברית ה' בציון היה האהל והמשכן כולו בגבעון ושם היו זובחים וכן אמרו בסדר עולם שכל הימים שהיה הארון בקרית יערים היו מקריבים בנוב וכן היה הענין בארון הברית במסע הראשון הזה . והנה ישראל הלכו שלשת הימים ההם מבלי הפסק עד מדבר פארן ולא נח הארון עד שהוקם המשכן והכניסוהו שמה. הנה התבאר מכל זה שלא היו לישראל במדבר אלא ארון אחד שבו היו הלוחות ושברי הלוחות ושלא היה יוצא מאהל מועד אלא ברשות גבוה ובמצותו ושלא היה יוצא עמהם למלחמות ושבמסע הראשון שנסעו מהר ה' שהיה דרך שלשת ימים עד בואם למדבר פארן צווה יתברך שילך הארון עמהם לתור להם מנוחה כאילו היה הארון שר צבא ה' ההולך לפניהם לתור להם חניה במקום הראוי ובעבור שהיה זה בלבד במסע הראשון ההוא לכן אמר משה קומה ה' לא שבכל המסעות היה מתפלל כן אלא שבפעם ההוא מאותו מסע ראשון התפלל כן. ולכן אמר ויהי בנסוע הארון ולא אמר ויהי בנסוע אהל מועד שהיתה כוונתו בנסיעת הארון הא-לקי לפניהם יכרית האויבים משנאי ה' שהם אויבי ישראל ולא יוכלו להרע להם בדרך כמו שחשב עמלק כשיצאו ממצרים. ואמר קומה ה' ע"ד עתה אקום עתה אנשא כי הנקמה באויבים תכונה בקימה כמ"ש ומה אעשה כי יקום אל ואולי על זה אמר המשורר קומה ה' למנוחתך אתה וארון עוזך ובנחה יאמר ר"ל שבנוח הארון מאותו מסע הראשון לסוף שלשת ימים סדר משה לומר שובה ה' רבבות אלפי ישראל כלומר שיתן השם יתברך מנוה והשקט בשובה ונחת אל הרבבות והאלפים שבישראל. והרלב"ג פי' בו שישבו ויעשה הקדוש ברוך הוא הרבבות האלפים שבישראל כי רבבות הם עשרת אלפים וכאילו אמר שיוסף השם עליהם כהם עשרה פעמים הנה נעשו כאן שני נונים הפוכים אחת בתחלתה ואחת בסופה ורבו הדעות בדברי חז"ל ובדברי המפרשים על מה יורה הסימן הזה ונראה לי שבעבור שלמעלה ספר ממסע הדגלים ואהל מועד וספר מנסיעת הארון לפניהם נכתבו הסימנים ההם לרמוז שנסיעת הארון אף על פי שגכתבה אחר מסע הדגלים ואהל מועד לא היה כן בפעל ומציאות כי היא קדמה אליהם והיתה לפניהם לפי ששתי פעמים נסע הארון לפני העם אחת בתחלת המסעות והכנסם במדבר הגדול והשנית בסוף המסעות בהעברת הירדן להכניסם לארץ לכן היו הסמנים נו"ן מלשון נסיעה אחת בתחלה רומזת למסע הראשון הזה והאחרת בסוף המסעות בהכנסם לארץ כי לשניהם היה ארון ברית ה' נוסע לפניהם ... (ולדברינו אין צורך בכל זה ואינו קשה כלל).